

ŠVOBODA

VSEBINA:

antz, Pot v življenje. — *Pantelejev*, Ura (s slikami). — *Čufar*, Mi, proletarska mladina! —
aj je marksizem? — Prostitucija in proletariat. — *Maček*, Dogodek v hotelu »Gratis«. —
lružene države Evrope. — Vojakom velike vojne! — *Ivanuša*, Zimska romanca. — *Kristar*

Stanovanjska kultura novega Dunaja (s slikami). — *Vuk*, Prisvojeni
travnik. — *Sinclair*, Tropizem za solncem. — **Pregledi:** Društveno živ-
ljenje, knjige in knjižnice, pesem in glasba, dramatika, sport, razno.

Ustanovljena l. 1889 - Pošt. ček 10.533 - Telef. 2016

Mestna hranilnica ljubljanska

GRADSKA ŠTEDIONICA

Ljubljana

Prešernova ulica

Sprejema vloge na hranilne knjižice kakor tudi na tekoči račun, in sicer proti najugodnejšemu obrestovanju. - Hranilnica plačuje zlasti za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu najvišje mogoče obresti.

Jamstvo za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kot kjerkoli drugod, ker jamči zanje poleg lastnega hranilničnega premoženja še mesto Ljubljana z vsem premoženjem ter davčno močjo. Vprav radi tega nalagajo pri njej sodišča denar nedoletnih, župnijski uradi cerkven. in občine občinski denar.

Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje prihranke največ v naši hranilnici, ker je denar tu popolnoma varen.

---

*Stanje vložnega denarja
nad 400 milijonov dinarjev*

S · V · O · B · O · D · A

Naročnina za člane Svobode letno	Din 12—
Naročnina za druge letno	36—
" " " polletno	18—
" " " četrtletno	10—
Naročnina za Ameriko letno	Dolar 1—

Uredništvo in uprava za Jugoslavijo: Ljubljana, Palača Del. zbornice, Miklošičeva c. 1.
Za Ameriko: Chicago, Ill. 3639 W, 26 Th. St.

Karl Dantz:

Pot v življenje

V starem veku je bil na otoku Kreti velik grad. Imenoval se je labirint. Ker je bil zgrajen zato, da se izgubi vsak, ki je šel v njega.

V njem je bila pošast, ki je bruhalo ogenj in požirala ljudi.

In kralj jo je moral krmiti s človeškim mesom, leto za letom, da jo nasiti in da ne zdivia iz grada.

Mladičice in mladenke, najmočnejše in najlepše v vsej deželi, ji je metal, da jih požre.

Stariši so tožili in jadovali, da morajo žrtvovati svoje najljubše in najboljše. Toda niti z roko niso ganili, da se tega ubranijo.

Dokler ni prišel nekdo, ki jim je pokazal, kako je treba končati z žrtvovanjem ljudi.

Tedaj je bilo hipoma konec davljenju.

Tezej.

Ta je imel to pamet in pogum. Klopčič preje je pritrdil ob vhodu v grad in jo je medpotoma odvijal, da najde pot nazaj.

In potem je pošasti z mečem odsekal glavo.

Pred menoj ste, vi Tezeji, dečki in deklice, in hočete v labirint.

Poguma imate zares veliko, to se vidi iz vas.

Toda, ali res veste, kaj vse vas čaka? Ali veste, da je vaše lastno življenje labirint? Ali poznate pošast, ki žre človeška življenja?

Ni mrtva, čeprav ji je grški junak odsekal glavo.

Ne, živa je kakor kdajkoli prej in namesto ene glave jih je dobila sto.

In postala je tako velikanska, da je nekdo sam ne more več premagati.

To boste videli že jutri, vi mizarji, ve tkalke, vi kovači, vi delavci pod zemljo.

S tisoč kremplji grabi, s tisoč plameni puha, v tisoč skrivališčih preži in išče svojih žrtev med mladičici in mladenkami.

Ali veste to?

Smejite se mi: to ni nič novega, že davno vemo to.

Res? Vsi ste že to vedeli?

Morem vam reči samo to-le:

Zavidam vas za vaš pogum, s katerim hočete iti nad pošast.

Lahko vam dam klopčič preje v roke, da najdete pravo pot. Samo konček za prve korake. Drugo si morate sami poiskati.

Ali veste, kje se prede ta preja?

Zunaj pri vetru in valovih, na livadi in v gozdu, ob dežju in solncu. Tu postane zopet veselejše vaše razpoloženje, ki ga je delovni dan uspal in otopel.

Kje še?

Med tovariši, na zborovanju, kjer so zbrani mladi in stari Tezeji, ki govoré o svojih zmagah in porazih.

Kje še?

V delavski knjižnici. Tu je preja za vas na veliko, fina in surova. Vsi veliki pesniki so predli za vas.

In kje še?

Tam, kjer doni glasba, kjer se poje in pleše.

Navežite to prejo od konca do kraja in imeli boste nit, ki vas ne bo zapeljala.

In sedaj v labirint, dečki in deklice!

Tako ne boste zašli.

Klopčič preje in meč, to je vaše orožje.

Jasna glava in žuljava pest vas vodita zanesljivo po vseh labirintih sveta.

Op. ur. — To govori učitelj vajencem, ki so dokončali obrtno šolo. Govori jim v knjigi: Carl Dantz, Peter Stoll, Verlag J. H. W. Dietz Nachf., Berlin. — V knjigi popisuje vajenec svoje življenje od sedmega leta starosti do trenutka, ko postane kvalificiran delavec.

L. Pantelejev:

Ura

Prevaja Mile Klopčič.

Ilustrira B. F.

Preneumno, kaj se je pripetilo Petjki Valetu.

Klatil se je po trgu in tuhtal marsikaj. Čemerén je bil in žalosten. Lačen je bil, pa ni imel beliča, da bi si kupil kaj jesti.

Nikjer človeka, da bi mu kaj dal. Lakota pa je vedno bolj grizla.

Petjka je poizkusil ukrasti utež. Pa mu je izpodletelo. Še sunili so ga narahlo v hrbet.

Odracal je dalje.

Poizkusil je ukrasti nekak sodček. Spet smola. Moral je pustiti sodček ter iti dalje.

Nenadoma je zapazil debelo branjevko. Stala je na voglu ter prodajala cvrtje. Lepo cvrtje, rjavo toplo cvrtje. Kar kadilo se je od njega.

Trepetaje se je približal. Nič kaj posebnega ni storil, samo vzel je kos cvrtja, ga povohal in vtaknil v žep. Nobene zle besede ni rekel ženski. Lepo mirno se je obrnil in odšel.

Ženska za njim. Kričala je. Zagrabila ga je za ramena in kričala:

»Kradel si! Sem daj cvrtje!«

»Kakšno cvrtje?« je vprašal Petjka in hotel dalje.

Medtem pa se je bilo že nabralo polno ljudi. Nekdo ga je pograbil za vrat. Drugi ga je sunil s kolenom od zadaj. Kar nenadoma je ležal na tleh in mlatili so po njem.

Nato ga je velika množica tirala na policijsko stražnico.

Vedli so ga k predstojniku.

»Tako in tako. V čast si štejemo, predstaviti vam mladega tatu. Kos cvrtja je sunil.«

Predstojnik je bil zaposlen in ni utegnil. Namesto da bi se seznanil s Petjko, je ukazal, naj ga zapro v celico.

Rečeno — storjeno. In zdaj sedi tu.

Petjka sedi v celici na umazani stari klopi. Sedi, se ne gane in strmi v okno. Okno je zamreženo. Za omrežjem je videti nebo. Tako jasno je, tako čisto in svetlo modro kot mornarjev ovratnik.

Petjka strmi v nebo in grenke misli se mu pode po glavi. Žalostne misli.

»Ah!« si misli. »Kako umazano je življenje! Spet mi je bednemu potepuhu izpodletelo. Grdo izpodletelo. S cvrtjem v žepu.«

Žalostne misli... Mar boš vesel, če že od predčerašnjim nisi imel ničesar v želodcu? Mar je prijetno, sedeti za omrežjem? Mar je zanimivo, strmeti v nebo? Če bi že bilo zaradi kake resne zadeve! Toda zaradi kosa cvrtja... Fej hudič!

Petjka je bil ves potr. Zamižal je in čakal, kaj prinese usoda.

V tem je nenadoma zaslišal, da nekdo nekje trka. Zelo glasno tolče. Ne mogoče po vratih, marveč po zidu, po tanki leseni steni, ki ga je ločila od sosedne celice.

Petjka je vstal. Odprl je oči in prisluhnil.

Ni dvoma. Nekdo je poizkušal prebiti s pestjo leseno steno.

Petjka se je popolnoma približal in pogledal skozi režo med deskami. Videl je stene celice, klop, zamreženo okno, cigaretne ogorke na tleh. Človeka nikjer. Vse prazno. Nerazumljivo, odkod to trkanje.

»Kakšen satan pa razbija tu?« je premišljal. »Mogoče kdo žeblje zabija?«

Ko je tako ugibal, je zaslišal glas, zelo globok, zelo hripav in nizek glas:

»Pomagajte! Mamica!«

Kot bi trenil, je bil Petjka v kotu ob peči. Poleg peči je bila v steni široka razpoka. Skozi razpoko je zagledal nos. Pod nosom so se gibale črne brke. Črno, škilavo oko je gledalo žalostno skozi razpoko.

»Mamica!« je tarna glas. »Golobček zlati! Izpusti me, za božjo voljo!«

Oko v razpoki je švigalo sem ter tja kot kuhinjski ščurek.

»Kakšen smešen kujon je pa to?« je ugibal Petjka. »Ali je nor ali pijan? Bržkone je pijan! Saj smrdi po žganju... Puh...«

Neznosen smrad po žganju se je pretakal v celico.

»Mamica!« je momljajl pijanec. »Mamica!«

Petjka je stal, gledal pijanca in ga ni prav nič mikalo, da bi začel pogovor z njim. Pri drugačni priložnosti bi te zabave nikakor ne zamudil. Zdaj mu ni do tega. Dejal je kratko:

»Zakaj pa tako tuliš?«

»Izpusti me, golobček! Izpusti me, dragi moj!«

Nenadoma je zakričal:

»Vaše blagorodje! Gospod sodrug! Izpustite me! Otroci me čakajo!«

To je bilo že na moč smešno.

»Tepec,« je dejal Petjka. »Kako neki naj te izpustim? Saj sem prav tako zaprt kot ti. Si neumen, ka-li?«

Izenada je opazil, da je bil pijanec pomolil roko skozi razpoko. V roki, pokriti z bradavicami, je držal uro. Zlato uro. Čisto zlato. Z verižico. Z raznovrstnimi obeski.

Pijanec je debelo pogledal s svojim škilavim očesom in pošepetal:

»Sodrug predstojnik! Izpustite me! Uro vam dam za to. Poglejte! Čedna ura! Gre!«

Ura je res tiktakala.

In v enakem taktu je začelo utripati Petjkovo srce.

Pograbil je uro in skočil v kot k oknu. Od same sreče mu je zastala sapa in vsa mu je planila v glavo.

Pijanec pa je iztegnil roko skozi razpoko in kričal:

»Pomagajte!«

Cepetal je in kričal, kot bi ga drli:

»Pomagajte! Roparji! Roparji!«

Petjka se je prestrašil in letal gori in doli. Kri se je spet vrnila v noge. Njegovi prsti so obupano trgali verižico, to prekleto verižico, polno obeskov, ki so vsi rožljali. Bili so to majhni sloni, psički, podkvice in zelenkast polbiser v obliki hruške.

Navsezadnje mu je uspelo, odtrgati verižico z obeski vred. Pomolil jih je skozi razpoko:

»Ná, vzemi! Obesi se ž njo!«

Pijanec je izgubil zadnjo bore zavest. Na uro sploh ni več mislil in je hlastnil po verižici:

»Hvala, hvala!« je mrmral. »Moj zlati golobček!«

Iztegnil je roko skozi razpoko, da bi pobožal Petjko, cmakal in šobil je usta, kot bi ga hotel poljubiti:

»Mamica!«

Petjka je spet skočil k oknu. Spet mu je zaplala kri. V glavi se mu je kar vrtelo.

»Ha!« si je mislil. »Pa sem ga!«

Odprl je pest in ogledoval uro.

Na jasnem nebu za omrežjem je viselo solnce. Ura se je bleščala na njegovi dlani. Petjka je dahnil vanjo in zlato se je skalilo. Obrisal jo je z rokavom, in spet se je bleščala. Tudi Petjka je žarel:

»Pametni ljudje imajo popolnoma prav. Sleherno zlo ima tudi svojo dobro plat. Zdaj sem ulovil uro. Vsak starinar mi našteje zanjo do petdeset rubljev.* Kaj? Petdeset? Še več...«

* Rubelj = približno 27 Din. — Op. ur.

Kar zvrtele se mu je v glavi. Zasanjal je:

»Najprej si kupim belega kruha. Cel hlebec belega kruha. In slanine. Slanino pojem s kruhom in potem popijem kakao. Potem si bom kupil celo klobaso. In cigarete najboljše vrste. In obleko: hlače, suknjič. In križasto srajco... In škornje. Le čemu sedim tu in sanjam? Poglavitna stvar, da se izgubim od tod. Vse drugo je enostavno.«

Da, vse to je bilo kar lepo. Le nekaj je bilo zanič. Ujet je bil. Sedel je tu kot miška v pasti. Okno zamreženo, vrata zaklenjena. V roki je držal srečo, mogel pa ni nikamor.

»Briga me,« se je tolažil. »Vse figa. Do večera že potrpim... Ne bom poginil. Zvečer, ko bo trg prazen, me izpustijo...«

O tem je bil Petjka trdno prepričan. Zvečer ga pač izpustijo. Saj ni prvič. Večkrat že je sedel. A kako dolgo je še do večera! Solncu se kar nič ne mudi!

Še enkrat je pregledal uro, potem jo je vtaknil v raztrgani hlačni žep. Žep je zvezal, da bi bil popolnoma brez skrbi.

Za steno je na mah utihnilo kričanje in trkanje. Ključavnica je za-rožljala in preden se je Petjka ozrl, je stal pred njim milton* in dejal:

»Alo, z menoj, potepin!«

Čudovito! Petjka se je celo prestrašil. Skočil je pokonci, potegnil hlače kvišku in stopil hitro iz celice. Milton za njim.

»Marš, potepin! K predstojniku!«

»Dobro!«

Petjka stopi pred predstojnika. Ta sedi za zeleno mizo in ima neko pisanje v roki. Igra se ž njim. Suknjič ima zgoraj odpet. Njegov vrat je rdeč in znojen. Cigaretu ima v ustih in puha modre kolobarje dima proti stropu.

»br dan, tatič,« reče.

»br dan!« odgovori Petjka.

Ves krotak stoji pred njim. Ves ponižen. Smehlja se in zre v predstojnika, kot bi ne znal niti do pet šteti. Predstojnik puha svoje kolobarje in gleda v pisanje:

»No, kdaj si bil rojen?«

»Ne vem. Star sem pa enajst let.«

»Tako. In zdaj povej, prosim, kolikokrat si bil že naš gost? Sedmič si topot, kaj ne?«

»Ne. Mislim, da tretjič.«

»Ne lažeš?«

»Mogoče. Ne vem. Saj veste vi bolj natančno.«

Petjki ni do tega, da bi se pričkal. Pričkati se s predstojnikom — je izguba. Če misli, da sem sedmič tu, naj misli. Zlodej ga potiplji!

»Če se izogneš pričkanju ž njim, je manj sitnosti... Prej se izmuzneš.«

Predstojnik je položil pisanje na mizo, udaril z roko po njem in dejal:

* Policija se imenuje v Rusiji milica. Pol. stražnik = miličnik, v ljudskem govoru milton. — Op. ur.

»Tako-le sem sklenil: ker si mlad in si zaostal, te pošljemo v zavod za defektno deco. Si razumel?«

Petjka je vzdihnil. Se opotekel. Odrevenel. Predstojnikove besede so ga omotile, kot bi ga kdo z opeko po glavi. Na to ni bil pripravljen. Tega ni pričakoval.

Kmalu pa se je spet opomogel, dvignil glavo in dejal:

»Zaradi mene. Jaz...«

»Si zadovoljen?« je vprašal predstojnik in se smejal, kot bi sploh ne razumel, kako žalostno, kako grenko je bilo Petjki pri srcu. Prav nič smešno mu ni bilo pri srcu. Najrajši bi se zjokal.

Ah, Petjka, Petjka, kakšno smolo imaš!

A to še od daleč ni bilo vse. Še vse huje je prišlo. Petjka je bil izgubljen.

Predstojnik je poklical miličnika in mu ukazal, naj preišče Petjko od pete do glave.

»Preišči ga,« je dejal, »od pete do glave. Mogoče ima kaj orožja ali celo dragocenosti. Natanko ga preišči.«

Miličnik je pristopil k Petjki. Petjkovo srce je obstalo. Noge so mu trepetale, kot bi ga mrazilo.

»Zdravstvuj za zmerom, ti moja dragocenost!« je mislil.

Na njegovo srečo pa je bil miličnik budalo. Popoln trapè. Pogledal je Petjko in dejal:

»Sodrug predstojnik, človeku se gabi dotekniti pobalina. Prizanesite mi. Bodite tako dobri... Bil sem danes v parni kopeli. Sveže perilo imam na sebi. Kaj bi neki našel pri njem? Uš za pasom, bolho za robom... Prav res...«

Petjka je zbral svoje zadnje sile, se žalostno nasmehljaj in pomežiknil vojaku.

To naj bi pomenilo: »Prav imaš. Uganil si.«

Obenem pa si je mislil:

»Čedna bolha. Táko bolho bi marsikdo rad imel.«

Na skrivaj se je doteknil s prstom hlačnega žepa. V njem se je nekaj gibalo. Nekaj je utripalo kot živo srce ali živa, capljajoča riba. In to je bila ura.

Mogoče je sočustvoval z miličnikom, mogoče ga je vse to dolgočasilo — predstojnik je zamahnil in rekel:

»No dobro, naj bo. Tudi brez preiskave pojde. To ni važno...«

Napisal je nekaj na papir, pritisnil pečat nanj in izročil miličniku:

»Tu-le, sodrug, imaš pobotnico. S tem stopiš na Vedenskega cesto, oddaš potepina v Zavod Klare Zetkin* za defektno moško deco. Pa da ti potrdijo sprejem!«

Potem se je dvignil, zazehal ter odšel iz sobe.

Da bi se poslovil od Petjke, tega se ni domislil.

Miličnik je vtaknil pobotnico v mapo, vzdihnil ter si opasal revolver. Potem je spet vzdihnil in se pokrtil.

»Aló... z menoj, potepin... Pojdi!«

Petjka je potegnil hlače kvišku in se podvival.

Šla sta naravnost čez trg, skozi gosto gnečo ljudi. Vse je hrumelo in kričalo kot navadno... Silno ljudi se je prerivalo sem ter tja, kričali so, se krohotali, zmerjali, prepevali. Nekje je svirala godba. Gosi so gagale. Divje vrvenje. Petjka pa vsega tega ni slišal. Le eno misel je imel:

»Popiham jo! Moram jo popihati!«

Kakor pes je tekel pred miličnikom, se zaletaval v branjevce in druge ljudi, preiskoval z očmi položaj in venomer tuhtal:

»Da bi jo popihal? Toda kam?«

Kako bi jo popihal, če se ga tišči od zadaj miličnik kot rep? Niti za trenotek ga ne izpusti izpred oči, neutrudoma sope in teče za njim.

Kmalu sta prešla trg. Petjki pa ni bilo uspelo, da bi se izmuznil.

Ves iz sebe je bil, povetil je glavo in stopal počasneje.

Zdaj je miličnik vendarle lahko stopal ž njim v koraku. Vzdihnil je:

»Ti bi človeka še ugonobil, pobalin! Le zakaj tako dirjaš? Jaz ne morem. Obisti mi ne dajo.«

Petjka ni zinil nobene. Kaj mu mar njegove obisti? Drugih skrbi ima. Ves je bil potr.

S povešeno glavo je capljal dalje.

Miličnik je polagoma prišel do sape in vprašal:

»Odkrito mi povej, potepin. Na trgu, tam si jo hotel odkuriti, a?«

Petjka se je zdrznil in dvignil glavo:

»Kaj? Odkuriti? Kaj mislite s tem?«

»Že dobro! Preklicano dobro razumeš... Saj si jo hotel popihati?«

Petjka se je zasmel:

»Motite se. Zame se to sploh ne izplača. Tudi če bi me silili, ne bi ušel?«

Nenadoma je obstal, si popraskal obrvi in zamahnil z mapo:

»Ná. Zbeži. Dovolim ti!«

Bilo je kot sunek. Prav kot sunek. Kot bi ga kdo sunil v hrbet. Petjka je vztrepetal po vsem telesu. Že se je hotel pognati v beg. K sreči pa se je ozrl v miličnika. Kujon se je režal.

»Aha!« je pomislil Petjka. »Samo preizkusil bi me rad. Ne, dragi prijatelj. Poznam te muhe. Nisem tako prismojen.«

Nasmehljaj se je in rekel docela resno:

»Zaman se trudite. Ne zbežim. Pa če me ubijete... Ni mi do tega...«

* Klara Zetkin = znana nemška del. voditeljica. — Op. ur.

»Kako to?«

Miličnik se je nehal režati in proučevaje strmel v Petjko. Ta pa je kričal na ves glas:

»Tako! — Ker sploh nimate pravice, prisiliti me k begu. Znebili bi se me radi. Pa se me ne boste! Izvolite se ravnati po zakonu in vodite me tja, kamor moram. Sicer se pritožim.«

Sam svojih besed se je prestrašil.

»Kaj pa čvekam?« je pomislil.

»Preunumno...«

Tudi miličnik se je zbal. Osupnil je in miril z rokami:

»Kaj te je prijelo? Kaj res verjameš?... Pojdi, pojdi, samo šalil sem se...«

»Poznam te šale,« je kričal Petjka. »Takih šal ne maram. Zapeljati me hočete v beg! Kaj ne? Preleni ste, da bi spremljali dostojnega človeka? Kaj ne? Šala pravite temu. Nimate pravice šaliti se z menoj!«

Petjke ni bilo več mogoče pogovoriti. Vreščal je, mahal z rokami. Ljudje so se čudili. Kaj se je neki zgodilo? Rdečelas fantalin, ki je kričal in zmerjal, kot bi ga drli, in poleg njega miličnik, ki se je zardel in zmeden prestopal, mežikal z očmi ter krčevito stiskal svojo mapo s trepetajočimi rokami.

Miličnik je lepo prosil Petjko, naj nikar ne kriči več in naj gre mirno ž njim.

Po kratkem obotavljanju se je Petjka udal.

Ne da bi pogledal na levo ali desno, je stopal s čemernim obrazom dalje in se komaj notranje krotil, da se ni zakrohotal.

»To sem dobro napravil. Lepo sem mu zagodel, pomnil me bo! To ti je miličnik! Takšen tepec!... Popoln tepec!...«

Miličnik, ki se mu je strah vsekakor vlezal v noge, se je iztežka majal za njim. Zelo se je mučil, da je šel v koraku ž njim. Vendar je molčal in si neprestano otiral znoj z obraza. Petjka si je privoščil šalo in priganjal ubogo revo.

»Zakaj pa greste tako počasi? Bržkone ste na udobnem izprehodu? Kaj res ne morete stopiti hitreje?«

»Ne morem. Res ne morem. Zaradi svojih obisti. Slabe obisti imam. Vročine ne prenesejo. Vrh tega sem se danes še kopal v parni kopeli. V zelo vroči. Poginem od žeje...«

Nenadoma je zagledal čajarno. »Milan« se je imenovala. Z lepim vhodom in z veliko, pisano pobarvano tablo.

Postal je in rekel:

»Oh, prosim, stopiva noter. Bova kaj popila.«

»Ne,« je rekel Petjka. »Čemu neki?«

»Prosim,« je moledoval miličnik. »Prosim te. V meni vse gori. Poginem od žeje. Izpila bi malo selterja ali čaja. Ali limonade. Stori mi to uslugo, potepinček, stopi z menoj v čajarno!«

Petjka je tuhtal.

»Lepo,« je rekel, »stopite noter. Toda nikar se dolgo ne mudite!«

»A ti?«

»Jaz ne grem. Ne hodim v beznice. Ni mi do tega...«

Miličnik je okleval in vprašal ves v strahu:

»Ne boš ušel?«

Petjka se je razjezil:

»Že spet začenjate? Zapeljati me hočete v beg! Če mislite tako, potem me morate takoj vesti dalje v zavod. Ste razumeli? Izvolite pozabiti čaj!«

»No, no,« je dejal miličnik, »nikar se précej ne razvneji. Beseda vendar ni konj. Saj vem, da je ne boš popihal. Pameten dečko si.«

»Dobro, že dobro,« ga je presekala Petjka, »ne utegnem govoriti na dolgo in široko. Stopite v čajarno.«

In miličnik je res stopil vanjo. Pustil je Petjko ob vhodu ter stopil na čaj. Petjka je gledal za njim in se smehljajal:

»Takšnega tepca srečaš le enkrat.«

Zakrohotal se je in jo ucvrl po cesti.

Zavil je krog vogla. Zdaj šele se je pognal. Dirjal je. Letel. Kot na perotih. Kot s propelerjem. Izpod nog so se dvigali oblaki prahu. Srce mu je divje razbijalo. Veter mu je piskal krog obraza.

Hiše, plotovi, ulice so mu sršele nasproti. Telegrafski drogovi so švigali mimo. Ljudje... koze... miličniki...

Tako je drvel in lovil sapo.

Koliko časa je tekel, ni vedel. Kam hoče, tudi ne. Nazadnje, na robu mesta se je ustavil. Ob neki cerkvi.

Le polagoma je prišel do sape, do zavesti. Ozrl se je in se v dvomu vprašal:

»Sem zdaj res prost?«

Kakšna sreča! Kako lepo! Spet se mu je zahotelo, da bi se pognal. Od samega veselja.

»Prost! Prost!«

Čuvstvo sreče je rastlo. Tedaj se je domislil ure:

»Ah, moja ura! Moja krasna ura! Kje jo imam?«

Segel je v žep... Jojmene! Ure ni bilo.

Iskal je kot blazen. Ure ni bilo.

Kaj zdaj?

Še enkrat je segel v žep. Kaj je to?

Žepa sploh ni bilo več. Visel je na eni sami nitki in se je bržkone odtrgal radi pretežke ure. Ozrl se je. Na zemlji ni bilo ničesar. Stresel je nogo. Nič...

Lotil se ga je obup. Ves potrč se je naslonil na cerkveni zid in se malone razjokal.

»Hudič! Hudič! Da se mi kaj takega pripeti!«

Zmerom, zmerom je imel smolo!

A jokal ni. Petjka je vedel: solze so za ženske. Dostojen potepinček ne sme jokati. Če si izgubil uro, jo moraš pač iskati.

Stekel je nazaj.

Pa je tekel prav za prav zaman. Zgrešil je pot. Nič več ni vedel, po katerih cestah je dirjal prej. Najbolje, da koga vprašaš.

Pred nekimi vrati je stal sila visok korenjak. Vojaške hlače je imel

na sebi, grizel je peške solnčnice ter pljuval luske na tla.

Petjka je planil k njemu:

»Striček! Striček!«

»Kaj je? Kje pa gori?«

»Ali veste, kje je čajarna ‚Milan‘?«

»Ne,« je dejal možak, »ne vem. Kaj je to, ‚Milan‘?«

»Takšna čajarna. S tablo.«

»Tako. S tablo?... Zdaj vem.«

»Kje je?«

»Čemu bi radi vedel?«

»Storite mi to uslugo. Povejte mi, kje je.«

»Pa dobro. Torej poslušaj. Kar naravnost pojdi. Si razumel? Potem levo. Si razumel? Potem desno. Si razumel? Potem spet naravnost. Potem po strani. Potem povprek, pa telebneš naravnost tja. Si razumel?«

Petjka ni razumel prav nič.

»Kako?« je vprašal. »Desno, levo in potem?«

Pogledal je možaka. Takoj se mu je zjasnilo:

»Za norca me ima, tepec nesramni!«

Petjka je ves zardel od jeze. Silno ga je užalilo. Kot divji je udaril možaka po roki, da mu je izbil vse peške. Potem je zbežal.

Tekel je, kolikor je mogel. Kam, tega sam ni vedel. Skozi ulice in po cestah. Preko mostov.

V neki ulici je iznenada opazil odprtino v plotu in točno se je spomnil: tu-le mimo je tekel. Odprtino plota si je bil zapomnil.

Zadrževal je korake ter gledal v tla. Uro je iskal. Trdovratno je preiskoval sleherno udrtino, sleherno luknjo v zemlji. Nič. Ure ni bilo. Bržkone jo je bil že kdo pobral.

Tla so se mu majala pod nogami. Skoro onesvestil se je od žalosti. S težavo se je privlekel do »Milana« in sédel na stopnice. Sedél je in povešal glavo. Nič več mu ni bilo mar življenja.

Sedel je nepremično kot štor. Togoten. Mrk. Z jeznimi očmi je buljil v tla.

Nenadoma — kaj pa je to?

Sklonil se je in ni verjel svojim očem.

Kaj je vendar to?!

Tu-le, pred stopnicami, je vendar ležal zvezani žep, ki je bila ura v njem. Prav zares! Kar na lepem leži tu!

Petjka je vztrepetal in pobral žep. Komaj ga je imel v rokah, že je stopil miličnik iz čajarne.

»Si tu?«

Petjka se je prestrašil.

»Priden fant,« je rekel miličnik. »Priden, ker si počakal! To mi je všeč. Takšne poštenosti ti ne bi prisodil.«

Potegnil je iz žepa kos ožgane potice ter ga ponudil Petjki.

»Ná, vzemi. Ker si bil tako pošten. Vzemi. Deset beličev sem zavrnil nalašč zate. Iz srca rad ti jo dam.«

Petjka je vzel potico, jo povohal, pojedel in se spet opomogel.

»Lepo. Za potico hvala. Le zakaj ste se tako dolgo obirali? Ni moja dolžnost, da vas čakam cele ure!«

»Že dobro, že dobro,« je odgovoril miličnik. »Ne bodi hud. Samo šest čaš čaja sem popil in kos belega kruha sem pojedel. Zdaj lahko greva. Pojdiva, prosim te, potepin pritlikavi ti.«

Zdaj sta šla hitro. Veselo. Posebno milton. Kar dirjal je. Svoje obisti je menda popolnoma pozabil. Petjka je na skrivaj zataknil uro za hlače, v gubo za krpo. Bil je že dodobra potolažen. Nerad je povešal glavo.

»Saj je vseeno,« je premišljal. »Prav vse je figa. Zdaj je ne morem več popihati. Pa to nič ne dé. Pobegnem iz zavoda.«

Prišla sta na široko Vedenskega cesto. Strmo je šla navkreber. Miličnik je pokazal v daljavo:

»Vidiš ono hišo tam zgoraj? Belo hišo... Z zeleno streho. To je Zavod Klare Zetkin. Takoj dospeva tja.«

Še malo in že sta stala pred hišo. Čedna hiša. Mnogo oken z oknicami. Pred hišo vrt s prašnimi topoli. Dvorišče. Železna pregraja. Vrata...

(Dalje prihodnjič.)

Tone Čufar:

Mi, proletarska mladina

*Povsod, kjer se dela in z delom trpi,
kjer jeklo se kuje in stavbe grade,
kjer tulijo stroji in rovi preže
na svoje pogumne kopače;
povsod, kjer sledi se stopinja trpina,
smo tudi mi, proletarska mladina.*

*Mnogo nas je, v milijone gre naše število,
v vseh delih sveta, povsod, kjer gorja le obilo,
se čutimo mi, vse naše moči,
ves ogenj razpaljenih src se občuti;
vsa svežost in sila v bedi rastoča,
pogumno in jasno v bodoče dni zroča,
vzlic teži sproščene mladosti se sluti.*

*Iz barak smo prišli, iz temnih podzemskih domov,
iz koč smo izšli in z rojstvi v trpljenje stopili,
se v njem jeklenili za trdo življenje,
za vse, kar je dano otrokom nižin,
otrokom fabrik, otrokom železa in jamskih temin.*

*Preden smo čuli pesem radosti,
videli rože in božanje solнца spoznali,
smo vztrepotali ob jadnem obupu mater, očetov,
ki so za kruhom preskromnim se gnali,
glad nam tešili, nam srca vedrili
s trudnim, v muki umitem smehljajem,
ki ga priključejo žalji in kri,
ker se le v stiskah trpečim rodi.*

*A vendar smo rastle in rastemo dalje
ter bomo dorastli v žene in može,
saj hočemo biti in smo že ljudje,
ki svet s svojim delom pokonci drže,
saj vztrajamo v sajastih carstvih napora,
vsak dan se nam stroji v obličja reže,
vsak dan nam ob njih kdo mrtev omahne,
se zgrudi ves mlad še, pri delu nam pade,
v najzornejših letih mu smrt zruši nade.*

*Mnogo popada jih v mrzle grobove,
na tisoče mladih izkrvavi,
a nas je milijone
in kakor granit so naše moči;
nič ne raztrga sile planteče,
kvišku se pnemo, solncu v objeme,
iz dna hrepenimo, v jasnost stremimo
in pričamo z ognjem razpaljenih src,
da je v nas samih solnčna vedrina,
da smo mi seme lepših svetov,
mi, proletarska mladina ...*

Kaj je marksizem?

1. Materialistično pojmovanje zgodovine — osnova marksizma.

Materialistično pojmovanje zgodovine je osnovna teorija marksizma. Tako ga je večkrat označil zlasti Friedrich Engels, ki je z Marxom ustvaril ta veliki miselni sistem.

Če hočemo torej orisati in razložiti to osnovno teorijo marksizma, se moramo najprej sporazumeti, kaj pomeni pojem marksizma, o katerem je toliko različnih mnenj.

2. Marksizem ni samo političen nauk.

Najprej vprašamo: Kaj naj razumemo pod marksizmom? To vprašanje je tem potrebnejše, ker je marksizem preživljal in še preživlja posebno usodo. Ko je Marx še živel in še dolgo po njegovi smrti je njegovo znanstveno delo poznal komaj ozek krog učenjakov. Nasprotno je beseda »marksizem« dandanes postala geslo političnega dnevnega boja; s tem pa nikakor ni zagotovljeno, da bi postalo poznanje in razumevanje naukov marksizma splošno. Nasprotno: tako brezsmiselni politični pojmi kakor n. pr. »enotna protimarksistična fronta« so živ dokaz, da marksizma mnogo ljudi ne pozna ali ga napačno razlaga in razume. Kajti z besedo »antimarksizem« ni mišljeno znanstveno nasprotstvo, temveč s tem se označuje zbiranje vseh nasprotnikov socializma ali čisto tudi združenje vseh struj, ki so sovražne delavstvu. Tako se prištevajo med antimarksiste ljudje, ki niso čitali in ne želijo prečitati niti zloga iz Marxovih del. V naši znanstveni razpravi bi niti ne omenjali tega napačnega strankarsko-političnega mišljenja. Toda baš tako mišljenje je ustvarilo ozračje sovražnosti in predsodkov, kar ovira objektivno razpravljanje o marksizmu, kot je v znanosti potrebno. Kdor hoče priti res do razumevanja marksizma, se mora osvoboditi predvsem tega zamenja-

vanja marksizma z vsakodnevnim političnim bojem. Izločiti moramo vsako mišljenje, ki vidi v marksizmu dnevno politično geslo. To vpletanje marksistične teorije v dnevni politični boj nam kaže, da moremo razložiti marksizem le, če iz svojega mišljenja dosledno izločimo vse, kar ne spada k njegovemu bistvu. Če se postavimo na to stališče, bomo videli, da se marksizem često nepravilno razumeva, ker ga nekateri pojmujejo preozko, drugi pa preširoko.

Kakšno je preozko pojmovanje marksizma? Ima dve obliki. Večinoma ga razumejo zgolj kot političen nauk. V njem vidijo nekak strankarski nauk za proletariat. Zato nočejo marksizmu priznati znanstvenega značaja, čeprav ne oporekajo Marxu njegovega skrbnega raziskavanja gospodarskih in družabnih problemov. In to naziranje se naslanja predvsem na dejstvo, da se marksizem sam označuje za nauk proletariata in ga proletariat vedno bolj kot takega sprejema. Zgodovina modernega socialističnega delavskega gibanja po Marxovem »manifestu« je dejansko hkrati zgodovina razvoja in razširjenja marksističnega mišljenja v proletariatu.

Toda kljub temu moramo spočetka miselno strogo ločiti pojma »marksizem« in »delavska politika«. Potem bomo kmalu jasno videli: marksizem je po svojem bistvu zgolj znanost. Marx je od vsega početka svojega miselnega dela stremel po tem, da pride do strogo znanstvenega spoznanja družabnega razvoja, kakor je znanost že dognala razvojne zakone narave. Že v njegovem mladostnem pismu očetu (1837. l.) najdemo stavek, ki označuje osnovni motiv marksističnega mišljenja v vsem njegovem nadaljnjem razvoju: »Še enkrat sem se hotel potopiti v morje (Heglove filozofije), toda z določenim namenom, da najdem duhovno naravo prav tako nujno konkretno in trdno utemeljeno kakor telesno.« In na višku svojega delovanja piše v svojem glavnem delu »Kapitalu«, da je »zadnji končni namen tega dela, da odkrije gospodarski gibalni zakon moderne družbe. Marksizem torej nikakor ne prične s politiko, temveč s teorijo. Ta pa seveda vodi v določeno politiko proletarijata. To razmerje bomo še kasneje natančno razložili. Tu smo predvsem ugotovili, da je za marksizem značilna enotnost teorije in prakse. Marksizem hoče zajeti zakone družabnega življenja takega, kakor je, in v njegovem razvoju. To družabno življenje pa sestoji bistveno iz več ali manj zavestnih in nezavestnih dejanj ljudi v njihovi medsebojni zvezanosti — to pomeni: družabno življenje je, kakor se Marx večkrat izraža, »družabna praksa« in vsa politika je del te prakse. Zato je za marksizem teoretično spoznanje družabnega življenja isto kakor »pojmovanje družabne prakse«. Znanost se pri Marxu ne postavlja proti tej praksi, temveč jo hoče razsvetliti od znotraj, s čimer doseže to, da razume preteklost in da za bodočnost pozna potrebne cilje. Da je marksizem prišel v neločljivo zvezo s proletarskim bojem, je rezultat njegove teorije, ne pa predpogoj. Politična stran marksizma spada torej tudi k marksistični teoriji, toda le kot praktična uporaba same teorije v sedanjosti in prihodnosti. Kakor vsaka znanost je marksizem sam na sebi popolnoma nepolitičen, če razumemo pod to besedo strankarstvo. Marksizem je po svojem bistvu teoretični miselni sistem, je teorija o človeški družbi.

Le zato, ker taka teorija ne more nikogar pustiti v ravnodušju, izziva vsakega, da se opredeli napram njej. Zakoni naravne znanosti,

kakor n. pr. zakon o potovanju planetov okrog solnca ali zakon o padanju teles ne izzivajo nobenih strasti za in proti in zato tudi ne povzročajo ustvarjanja strank radi sebe. Naravna znanost pač ne posega v osebno usodo ljudi. Pri družabni znanosti je popolnoma drugače. Njeno raziskavanje in njena dognanja se tičejo življenja in delovanja samih ljudi, posegajo v našo sedanost in bodočnost in zato ne more nihče ostati ravnodušen napram njim. Tako spoznanje, do kakršnega je prišel marksizem, da so n. pr. pojavi kapitalistične družbe le zgodovinski, to se pravi, da n. pr. dobiček in mezдно delo nista večna ali prirodna oblika človeškega družabnega življenja, temveč da sta nekoč nastala in da prav tako lahko izgineta — take teoretične spoznave morajo vplivati na ljudi in jih razgibati. Tu lahko vstanejo taki nasprotniki, ki takih teoretičnih spoznanj ne priznavajo za znanost, temveč jih označujejo le kot politično-strankarski nauk, ker vsebina teh spoznanj nasprotuje njihovim življenjskim interesom. Marksizem povzroča strankarsko grupacijo, še celo pospešuje jo, sam pa ostaja izven strankarske opredeljenosti. Ker je marksizem znanstvena teorija, lahko o vseh družabnih pojavih in raznih strujah izreka nadstrankarsko sodbo.

(Dalje prihodnjič.)

Op. ur. Tolikokrat se uporablja beseda marksizem in tako malo ali napačno se razume. Ne samo, da ga ne razumejo oni, ki mislijo, da so proti njemu, temveč isto velja tudi za mnogo onih ljudi, ki mislijo, da so zanj. Pravim: »mislijo«, ker ga v resnici ne poznajo. V tem oziru je pri nas velika duhovna revščina pri vseh družabnih plasteh in tudi pri delavstvu ter njegovih organizacijah. Delavstvo so v tem oziru zbegali zlasti medsebojni strankarski boji, pri katerih so se vsi izdajali za marksiste. Marksizem se je obravnaval tam in tako, kjer ni bilo mesta za to. Teoretične izobrazbe pa ni bilo, oziroma je je bilo premalo. Brez osnovne izobrazbe je nemogoče govoriti o takih vprašanjih. Le s pametnim človekom lahko razpravljaš. Sicer odloča demagogija, spretnost in surovost.

Po svetu so v tem mnogo na boljšem. Ogromna literatura je nastala o tem problemu in po nešteto tečajih in šolah jo proučujejo in obravnavajo. Mi smo za vsem tem zaostali. Zato bi ne bilo koristno, če bi neko tozadevno delo enostavno prevedli na naš jezik. V naši reviji bomo priobčevali to razpravo, ki jo prosto predeluje L. St. po glavnih knjigah o marksizmu, ki so jih spisali Kautsky, Borchardt, Plehanov i. dr. Zlasti se pa naslanja na zadnje delo: Max Adler, *Lehrbuch der materialistischen Geschichtsauffassung*.

Prostitucija in proletariat

(Po Rühle, »Kultur- und Sittengeschichte des Proletariats« —elj.)

Prostitucija ali kupljiva ljubezen je pojav razredne družbe. Njen nastanek pojasnjujeta dve dejstvi: privatna lastnina in monogamni zakon, Izključna in za vse življenje veljavna navezanost dveh zakoncev je nujna v družbi, ki ji je privatna lastnina gospodarska podlaga. Taka zakonska zveza hoče zagotoviti družini privatno-gospodarske interese. To je združitev dveh ljudi bolj iz socialnih nego iz spolnih nagibov. Spolnost je le sredstvo za namen. Odločilen za značaj zakona je njegov socialni smoter. Spolno občevanje izven zakona ni dovoljeno. Nezakonska mati trpi v družbi. Družba pa zaničuje in kaznuje tudi žensko, ki iz spolnega občevanja dela svojo obrt.

Če pogledamo samo zunanji mehanizem pri zakonu in prostituciji, je med obema razlika samo v stopnjevanju, ne načelna. V zakonu se poslužuje mož ženine spolnosti za vse življenje in samo zase ter ji daje zato trajno materialno protiuslugo. Mož plača vso spolnost v celoti. V

prostituciji se poslužuje moški ženske spolnosti posamič in da vsakokrat materialno odškodnino.

Osnovno različen v obeh slučajih pa je socialni namen. Zakon je mogočen steber za gospodarsko in rodovno ohranitev vladajoče družbe. Zato zakon varujejo in cerkev ga proglašajo za sv. zakrament. Prostitucija pa ne izvršuje socialnega namena zakona. Moškemu ne nalaga nobene materialne obveznosti, nudi mu užitek brez spolne odgovornosti, ogroža ploditev človeštva in spodkopava sigurnost privatne lastnine, ker ne pozna zakona o podedovanju. Zato jo družba zavrača.

Radi gospodarskih in socialnih razmer ne more vsak moški hraniti družine. Zato se mnogo moških ne poroči (nekateri seveda tudi iz drugih razlogov ne, toda ti nas tu ne brigajo). S tem pa še niso odpravljene njihove spolne potrebe. Drugi se poroče, ko so že precej stari. Dotlej pa njihova spolnost ni mogla mirovati.

Mnogo žensk ostane neporočenih, ker jih je več nego moških. Te ženske so po vladajočem spolnem kodeksu za vse življenje izločene iz spolnega uživanja. V vseh teh slučajih je človek navezan na spolno življenje izven zakona.

Toda tudi v zakonu samem se človek spolno ne žadovolji vedno. To je v zvezi z značajem zakona, ki je socialna, toda ne biološka združitev. Kot korektura zakona preostaja ženi le ločitev, možu pa poleg ločitve prostitucija.

Tako je prišlo do tega stanja: zakon je sicer posvečen — toda spolno ne izpolnjuje vsega. Prostitucija je sicer prokleta, toda obstoja za spolno zadovoljitev izven zakona. Drug od drugega zavisita, drug poleg drugega obstojata in drug z drugim se borita.

Dokler ostane zakon socialna pogodba za varstvo gospodarskih interesov, toliko časa bo ostala prostitucija kot taka: nadomestek ali dopolnitev zakonske spolnosti, pribežališče za zavirane ali nezadovoljene spolne potrebe.

Moški, ki si poišče prostitutko radi spolnega užitka, ki ga nima, ker je neporočen ali ker ga ne najde v zakonu, loči spolnost od ploditve in ljubezen od spolnosti. Gre mu zgolj za spolnost in vidi v prostitutki le spolno bitje, predmet svoje spolne pohote. Nobeno ljubavno razmerje in noben socialni namen ga ne veže z njo. Prostitutka mu je utelešen spolni užitek. To je zavedlo moškega v zmoto, da je istovetil svojo spolnost in spolnost prostitutke. Misli, da so prostitutke dekleta, ki jih je zavedel na stranpota nenavadno močan spolni nagon ali pomanjkljivo obvladanje spolnega poželjenja. Toda v načinu, obsegu in moči svojih spolnih potreb se prostitutke ne ločijo od povprečnega človeka. So več ali manj razdražljive, bolj ali manj seksualne, kakor se pač v tem razlikujejo ljudje med seboj. Vse razlike so zastopane med njimi, niso noben poseben tip. Le da se pri večini prostitutk čez nekaj časa izgubi normalna ali povečana spolnost, ki jo nadomesti spolna apatija (neobčutljivost), da celó gnus nad spolnim občevanjem. Elga Kern je povprašala o tem 35 bordelskih deklet; večina je odgovorila, da zanje spolno občevanje ni več vabljivo. Spolnost je zanje le obrt, zaslužek.

Seveda so med prostitutkami deklice, ki niso imele moralne discipline, previdnosti in kontrole nad samimi seboj ter so radi tega zašle na napačna pota, ki bi se jim sicer lahko izognile. Lahkoživost zapelje marsikako dekle. Mnogo bordelskih deklet je pa uživalo v svoji mladosti dobro moralno vzgojo in vendar so zabredla v prostitucijo. Tu ne mo-

remo najti nobenega splošno veljavnega zakona, po katerem bi določili nagnenje k prostituciji. Vsekakor pa pri prostitutkah nimamo opraviti samo s popolnoma pregrešnimi bitji. V izredno mnogo slučajih vidimo, da so prostitutke v prvi vrsti žrtve socialne bede. Lakota, nizka plača, slabo postopanje v službi, stanovanjska beda, brezposelnost — vse to vodi ali naravnost v prostitucijo ali pa sčasoma ustvari v dekletu duševno stanje, ki ne pozna več odpora proti zapeljevanju. Služkinja v gospodarjevem stanovanju, delavka v obratu, tipkarica v pisarni, igralka v garderobi so najbolj spolno ogrožene. Po statistiki dunajske policije iz l. 1926 je bilo med 1097 prostitutkami 287 služkinj, 289 delavk, 127 šivilj, skupaj 70%; 15% so tvorile dame iz buffetov, blagajničarke, igralke i. p., ostalih 15% se je razdelilo na razne druge poklice. Kakor je prostitucija socialen pojav razredne družbe in moških predprav, tako je pot v prostitucijo proces, ki se ga na splošno ne more ločiti od proletarske usode. Revna deklica, ki strada in zmrzuje, s katero slabo in zaničljivo postopajo, ki mora preživeti vse strahote bede, zapuščenosti in ponižanja, lahko zabrede v prodajanje svojega telesa, od česar si obeta lahak zaslužek, lepe obleke, brezdelno življenje. Na vsak način pride prej na to pot revno nego bogato dekle, ki ima itak vsega dovolj.

Seveda pa ne odločajo pri tem samo socialni, temveč tudi psihološki momenti in nagibi. Ne da se utajiti dejstva, da postanejo prostitutke tudi deklice, ki niso poznale materialne bede in pritiska zoprnih življenjskih razmer. Obratno je zopet nedvomno dejstvo, da ne zabredejo v prostitucijo deklice in žene kljub temu, da živé v najstrašnejši bedi in v najbolj obupnih razmerah.

Opazovanje uči, da so prostitutke često bitja z močnim življenjskim nagonom, toda s pomanjkljivim življenjskim pogumom. Predvsem jim manjka poguma za žensko vlogo: gospodinje, zakonske žene, matere. Iz kateregakoli vzroka se bojé ženske usode. Morda so v domu svojih staršev videle slab zakon, morda so bile priče, kako je oče surovo postopal z materjo, kako je bila mati večno mučena, nikoli izprežena domača žival. Zagrabila jih je groza pred tako usodo in nezavestno je v njih dozorel sklep, da se izognejo taki usodi, da se izognejo svoji zakonski in materinski dolžnosti. Morda je bila deklica zapostavljena za svojimi brati in sestrami, zaničevana od močnejših otrok, pretepana od dečkov — skratka, morda je občutila, kako težko življenje čaka dekle in koliko boljše je moškimi. Njena želja: biti kakor moški — jo je zapeljala v poskus, da dela enako kakor moški vsaj v spolnem življenju: biti spolno prosta kakor moški, doživljati ljubavne pustolovščine, ne imeti nobenih ženskih dolžnosti, ne biti gospodinja in mati — to je postala nejasna, čuvstvena vsebina njenega ideala.

S tem je pa že bilo opravljeno duševno razpoloženje za življenjsko nalogo, ki se izčrpava v izpolnjevanju ženske vloge. Ostalo so poskrbele socialne okolščine. Duševno tako razpoloženo dekle lažje podleže bedi, postane hitreje žrtev zapeljevanja, pride prej na krivo pot nego dekle, ki ima pogum, da gre po življenjski poti žene. Zato najhujša beda ne vodi nujno v prostitucijo in obratno je prostitucija možna brez direktnih socialno-gospodarskih vzrokov.

Indirektno vsekakor pridemo do tega, da so tudi psihološki momenti odvisni od social. razmer. In deklica, ki se je skušala izogniti svoji ženski vlogi, doživlja izkušnjo, da ostane navezana na socialne zakone. V svojem računu se je zmotila. Prostitutka, ki se ni hotela navezati na zakon-

skega moža, se mora prodajati vsemu moškemu svetu. Postala je žrtev tragične zmote. Toda, še preden to spozna, ni za njo več vrnitve. Ona pa ni postala samo sužnja vsega moškega sveta, temveč dobila je še novega gospodarja: policijo. Prostitutka se mora ravnati po raznih policijskih predpisih. Sme hoditi le po nekaterih cestah, obiskovati določene lokale, iti iz stanovanja ob določenem času, stanovati v določenih ulicah ali hišah, mora se dati redno zdravniško preiskovati itd. Hotela je ubežati sužnosti gospodinjstva in tovarne, pa je zapadla v tisočkrat hujšo in nečastnejšo sužnost prostitucije.

Na nobenem drugem življenjskem polju ni proletariat tako pod vplivom meščanske nemorale kakor baš v spolnem življenju.

Tu vlada često pravi srednji vek. Niti govora ni o lastni proletarski orientaciji v vprašanju spolnosti in zakonskega življenja. Ni sledu o poskusih za ustvaritev lastne spolne in družinske morale. Izobražena vrhnja plast proletariata se je v najboljšem slučaju povzpela do površnega liberalizma prvotnega meščanstva. Ta zaostalost je brez dvoma ogromna ovira napredku svobodnega delavskega gibanja. Kdor je duševno šele na stopnji fevdalnega kmeta, duhovno komaj na stopnji povprečnega malomeščana, ne more s pridom služiti delavski stvari. Kaj naj počne tak človek z novim socialnim redom, z izpremenjenimi oblikami življenja? Vsa zunanja svoboda je za njega prazna, brezpomembna, dokler je človek v svoji notranjosti srednjeveško star in nekulturen.

Ker povprečni proletarec še danes meščansko misli, čuti in presoja, je tudi njegovo stališče do spolnosti in prostitucije popolnoma meščansko. Namesto da bi razumel prostitucijo kot pojav družabnih razmer, pozna na zunaj samo zaničevanje do prostitutke, na tihem jo pa često išče kot pohotna žival. Radi družinskega življenja je žal večinoma tako, da mož pozna ženo le kot delovno moč, žene pa često tudi nimajo nobenega razumevanja za kaka višja stremjenja. Kjer je tako, pa ne more biti pravega tovarištva. Brez tovarištva, brez ljubezni, brez sodelovanja, brez smisla za notranjo človeško kulturo ne more biti sreče.

V knjigah se bere, da se tozadevne razmere med delavsko mladino v Nemčiji boljšajo. To je verjetno. Kjer je proletarska ideja že vzknila v človeških srcih, kjer socializem in socialnost nista več samo neki frazi brez korenin v človeku samem, tam ponehava biti človek zgolj žival, tam človek res postaja človek, tam izginja prostitucija duha in telesa.

Tone Maček:

Dogodek v hotelu „Gratis“

Zopet se je nagibal dan h koncu. Bil je kakor toliko prejšnjih dni: mrzel, siv, pust in brezupen. Ciril ga je navadno pričakal v predmestni baraki ali v veži pod stopnicami, kamor se je vtihotapil. Le redkokedaj se mu je posrečilo, da se je prikradel v nezaklénjeno pralnico, kjer so čez dan prali in izkuhivali perilo. Zadnje dni je pa odkril prav posebno, imenitno prenočišče. Tam ni bilo treba izpolnjevati policijske prigrasnice, ni bilo tam nikogar, ki bi se vanj obregaval, bilo je toplo. Na postelji ni bilo pernic, tudi ne odeje, tam ni bilo umivalnika ne obešalnika, ali bilo je, kakor se pravi imenitno. Le malo jih je bilo, ki so se ga posluževali, niso pa imeli navade, pripovedovati o njem drugim. Tudi Ciril ni nikomur o tem pravil in k sreči tudi ni nihče po njem izpraševal. Sicer ni vedel, kje prenočujejo njegovi tovariši in od česa živé; ko se je storila noč, so vsi izginili neznanu kam, a v njegovih krogih je že menda tak običaj, da se o tem ne govori dosti.

Počasi se je mračilo. Po ulicah so se vžigale svetiljke. V želodcu je čutil veliko praznino. Zjutraj je nanesa sreča, da je smel na trgu postaviti neki branjevki stojnico, ki mu je zato dala dve žemlji. Ob tem je bil še sedaj. Če bi ga bil vsaj kak mesar posal z vozičkom v klavnico po zaklana teleta, kakor včeraj, dobil bi bil kos klobasa. Če pa ni bilo danes, bo mogoče jutri.

Ciril je bil namreč brez dela, že četrty mesec. In sedaj je sredi zime. Veste, kaj se to pravi?

Delal je prejšnje čase v tovarni. Dela je bilo dosti, napravil je mnogo nadur. Nenadoma je pa tovarna obrat reducirala in odpustila polovico delavcev. Kam sedaj? H komu? Babica komaj sama životari, tam nekeje v daljni vasi. Poleti hodi kmetom plet korenje, pozimi hodi pestovat otroke in prosi od hiše do hiše.

K sreči je kmalu spet dobil delo. Gradili so, kdove komu in v kako svrhu, novo palačo. Nosil je na odre malto in opeko, sejal je pesek in delal mešanico za beton. Enkrat je materi poslal v pismu tri kovače in ji je pisal, da ji pošlje prihodnjič več. Prešli so tedni in prišla je jesen, a svoje obljube ni mogel izpolniti. Sedaj ji že dolgo ni več pisal. Brez denarja ga je sram. Kje pa naj tudi vzame znamko in papir, če še za kruh nima. Ko je začelo zmrzovati, so na stavbi delo ustavili. Kaj komu mar, kako bo z njimi. Mati ima v vasi znanca in dobre ljudi, bo že nekako prebila, on pa nima v mestu prav nikogar, sam je in zapuščen. Brez stanovanja je in brez hrane, oblečen samo napol. Ali naj se vrne v takem stanju v domačo vas? Sram bi ga bilo. In gotovo bi rekli: kjer si poleti delal, še pozimi jej.

Ko so delali še na stavbi, jim je krčmar, tam zunaj ob državni cesti, dovolil prenočevati v stelnjaku in ko so postale noči hladnejše, so se smeli preseliti v hlev. Ko pa dela ni bilo več, so se tovariši razkropili na vse vetrove, njega je pa krčmar spodil iz hleva, ko je videl, da se ne bo dalo od njega nič več izkupiti. Sredi zime se je potikal okrog kakor pes brez gospodarja. Samo na sveti večer mu je bilo dobro: cerkev je bila vso noč odprta. Stisnil se je v kot k spovednici in je na toplem in neopažen prespal vso gloriijo.

Hodil je vsak dan pred državno posređovalnico za delo. Spočetka z zaupanjem: se bo že našlo tudi zame nekaj. Pozneje iz resignirane navade. Bilo jih je več, ki so dnevno romali pred tisto sivo hišo z zakajenimi okni in z odpadlim ometom, kjer se je nahajala Meka vseh brezposelnih. A čimbolj je pritiskala zima, tem več jih je bilo. V majhni čakalnici so stali natačeni kakor sardine v škatlji. Kurilo se v nji ni, vendar je bilo toplo od množice človeških teles. Uradnik za leseno pregrajo se je apatično oziral skozi okence. Kje naj vzame dela za vse te ljudi, če jih pa živ krst ne rabi?

Včasih je čakajoče minila potrpežljivost in so hrupno zahtevali zaslužka ali pa podpore. Tedaj se je uradnik ves obupan z visokim glasom začel opravičevati: da ne more zato, da ni povpraševanja po delovnih močeh, da podpor nima kje vzeti. Država? Država ima menda drugih skrbi dosti. Saj on, uradnik, tudi ne jé vsak dan mesa.

Brezupno je še parkrat zakrilil z rokama in jih potem povesel kakor obstreljena ptica peroti.

Takim argumentom ni bilo mogoče ugovarjati. Mrmrli so naprej in mislili svoje. Da jih le nihče ne podí ven, na mrzaz. Tembolj jih je zadelo, ko se je proti večeru urad zaprl. Hišnik jih je neusmiljeno spodil:

»Vendar ne moremo radi vas noč in dan imeti odprto! Saj to ni azil! Pojdite, kamor hočete!«

Izkušenejši med njimi, ki so že nekaj sveta videli, so rentočili.

Stali so še nekaj časa v gručah pred poslopjem in škrkali z zobmi, dokler se niso drug za drugim porazgubili za ogli v mraku.

Čakalnica je bila pregrajena z leseno steno v dve polovici. Na drugi strani je bil prostor za ženske. Od tam se je ves dan slišal vrišč, prepir, šepetanje in hihitanje. Ženske so bile navadno temperamentnejše v protestih. Ni jih bilo lahko ugnati. Bile so brezposelne služkinje, šivilje, natakariče, tkalke in predilke, postrežnice in donašalke malte z razpokanimi rokama in tu in tam se je nahajala med njimi tudi frizerka ali kontoristka v elegantnem kožuščku. Če je slučajno prišla v urad gospa, ki je potrebovala postrežnico za par ur dnevno, so jo hipoma obkolile in glasno prepričevale, kaj vse znajo, kod so že vse služile in kako so z malim zadovoljne. Kar steple so se včasih za službo, tako da je dostojna meščanka preplašena iskala vrata in zbežala na cesto. A še tja so ji sledile.

Moški so na drugi strani pazno sledili vsemu, kar se je dogajalo v ženskem oddelku. Če so postajale le preglasne, so začeli bobnati po leseni steni in zmerjati. Ženske, kajpada, niso ostajale dolžne in so vračale v tem dvoboju z ne ravno izbranimi besedami. Da pa so moški v nekaterih slučajih še bolj radovedni kot ženske, so pričale vrste malih lukenj, ki so jih tekom časa z nožiči zvrtili v leseno steno, menda zato, da so lahko opazovali, kaj se dogaja v ženskem oddelku. Skozi te luknje so se pogovarjali z obeh strani in si dostavljali pošto v obliki zvitih papirčkov. Saj ima tudi najtemnejša noč svojo poezijo.

Zvečer, ko so urad zapirali, so ženske bolj pokorno zapuščale prostor. Le malo je bilo med njimi takih, ki niso imele kam iti čez noč. Ženske so tudi v tem oziru iznajdljivejše.

Med posameznimi ženskimi in moškimi brezposelnimi, ki so že po več tednov zahajali sem, se je tekom časa razvilo poznanstvo in neka svojevrstna družabnost. Zvečer pri odhajanju so moški vselej malo postali pred hišo, da so se vsule med nje z druge strani ženske, in znanci so potem odšli v parihi.

Tudi Ciril je čakal na Olgo. Ni bila kdovekaka ženska, prav nič lepa, tudi malo škilila je, toda bila je tako skromna, mila in dobra. Poleti je delala v pivovarniški stekleničarni, v jeseni je nekaj časa stregla zidarjem, kjer jo je spoznal, pozneje je pa hodila v neko hišo ribat in prat. Sedaj je že dalj časa brez zaslužka. Očeta je še pred kratkim imela, pa je bil pijanec, ki jo je pretepal in ji odvzemal ves zaslužek, da je imel za žganje. Zato ga je zapustila. Kmalu potem je umrl v bolnici. Sedaj stanuje pri neki priletni ženski, ki ima sobo s štedilnikom. Na stanovanju ima pa poleg nje še pet drugih deklet, ki spe na tleh. Vsaka ji da 100 dinarjev mesečno in s tem se babnica preživlja.

Kolikokrat je že vtaknila Olga Cirilu mimogrede kos kruha v žep, popolnoma neopazeno, dasiravno je bila sama lačna. Hvaležen ji je bil. In z dobrimi besedami ga je bodrila, kadar se ga je pollašal obup. Zvečer jo je vedno spremljal do njenega stanovanja in gotovo bi ga bila rada povabila k sebi na toplo, da je smela.

Danes je prišla k njemu tiha, z rdečimi očmi in zagrenjenim obrazom.

»No, kakor vidim, tudi danes nisi terne zadela. Jaz je itak že dolgo več ne pričakujem.«

Šla je poleg njega s sklonjeno glavo. Premrle roke si je vtaknila navzkriž v rokave ponošene jope. Prišla sta v šumno trgovsko ulico. Dame v dragocenih krznih so se dostojanstveno sprehajale z gospodi v težkih zimskih suknjah in stopinj v galoše obutih nog skoraj ni bilo slišati. Tembolj so odmevali po asfaltu posamezni koraki okovanih čevljev utrujenih delavcev, ki so se slučajno vračali po ulici z dela. Drugega opravka tukaj niso imeli, svoje skromne potrebščine so kupovali v predmestnih branjarijah.

Iz izložb je sijala vsiljiva električna svetloba in razgrinjala pred gledalci cele gore poželjenje vzbujajočih reči: zlatnino in dragulje, dragoceno krzno in težko svilo, prelestne igrače in umetnine, najraznovrstnejše slaščice in likerje.

Za vse to se nista zmenila. To jima je bil tuj, nedosegljiv svet. Šele, ko sta prišla mimo prodajalne z jestvinami, je začelo njuno telo zopet zahtevati svoje pravice. Oh, vsaj en košček prekajene slanine in takole rženo štruco. Pa čeprav bi bila samo štruca. Ciril je nehotoma požrl slino in iztegnil roko predse. Tako blizu je bilo to, da bi lahko kar prijel. Samo tanka, prozorna šipa ga loči od uresničenje njegovih najsilnejših želj. Ali naj sune vanjo... Moral je uporabiti vso voljo, da je odtrgal pogled od izložbe in šel naprej.

Olga ga je s strahom opazovala. Kar pa je začela tiho ihteti. Pleči sta ji krčevito drgetali. Preplašen jo je potegnil v stransko ulico.

»Kaj pa ti je? Kaj naj to pomeni? Sedaj... Kar naenkrat? Ko si bila vedno tako korajžna? Najbolje je, da greš kar hitro domov in se vležeš. Utrujena si. Jutri bo spet vse dobro.«

Dvignila je obraz in si otrla z dlanjo oči:

»To je ravno. Ko bi imela kam.«

»Kako, kam? Ne razumem te.«

»Brez stanovanja sem. Kakor ti. Ta mesec ji nisem mogla plačati, pa je vrgla mojo škatljo na dvorišče in mi je prepovedala, da se še prikažem.«

Ciril je zastokal, kakor da ga je kdo sunil v srce:

»Oh, prokleti svet!«

»Kam naj grem? Nikogar nimam razen tebe.«

Stal je pred njo, kakor da ga je kdo oplazil s kolom. Sam je še nekako prenašal svoj položaj, o katerem ni nikomur dosti tožil, a misel, da mora tudi tale ženska, njemu najbližja, prenašati isto usodo, ga je silno pretresla. Začutil je odgovornost za njen dobrobit in dolžnost, da ji v tem težkem položaju izkaže svojo hvaležnost za

Nekdo je zagrabil pest sipe in jo je vrgel v obraza. Ostala sta nepremična, s čudovito bledimi lici in posineli ustnicami. Tedaj je najbližji stegnil roko in otipal ležeče, belo čelo, ki je bilo popolnoma mrzlo.

»Za božji čas! Saj sta mrtva!«

Odmetali so z obeh teles pepel in ju odgrnili. Cunja, v katero sta bila zavita, je bila na več krajih opaljena.

»Zadušila sta se! V spanju sta se nasrkala ogljikovega plina. Le pogledite, krog in krog goré in tlé pod pepelom ostanki premoga.«

»Pa kakšen vrag jima je velel ravno tukajle spati? Tam na oni strani ne bi bilo nevarno.«

»Mogoče se jima je zdelo tu bolj toplo?«

»In da ravno tu sem silijo, kakor večše k svetiljki. Pošten človek se vendar ne more zakopati v takole nesnago, pozimi, pod milim nebom.«

»Kaj veš ti, od česa in kako ljudje žive. Odkar živiš, še nisi zapustil očetovega stanovanja in stalen zaslužek tudi imaš.«

Možje so postali čudno tihi in mrki. Eden je takoj stekel po najbližjega policista, drugi so pa molče nadaljevali svoje delo.

Cez dobro uro je priškripal v bližino konjederčev voz in dva umazana človeka, ki sta razširjala krog sebe odvraten vonj, sta brez oklevanja pograbila trupli pri nogah in pri glavi in ju odnesla na voz. Žensko sta vrgla tako nerodno na deske, da je glava udarila ob stranico in je votlo zabobnelo. Vse skupaj sta pokrila z ožgano cunjjo, ki sta jo vzela s seboj. Pognala sta suhi kljuseti. Voz je odskakoval po zmrzlem cestnem blatu in z njim je odskakovalo četrto nog, ki so molele zadaj izpod cunje, in ženska roka, ki je visela čez stranico, je nihala sem in tja.

Še isti dan so ju brez blagoslova zagrebli v zadnjem kotu pokopališča, ob zidu, kakor se spodobi za take, ki umro brez Boga in nimajo nikogar, ki bi plačal zanje kondukt in grobnico.

Združena Evropa

Vedno bolj občuti svet slabe posledice razdrobljenosti Evrope v polno držav s carinskimi mejami in razvijajočimi se političnimi nasprotstvi. Glasovi o združitvi evropskih držav so vedno bolj pogosti in jasni. Potrebno je, da o tej novi orientaciji evropske politike informiramo svoje bravce. Najboljši pomožni vir v tem problemu je nedavno izišla knjiga Vladimírja Vojtinskega »Tatsachen und Zahlen Europas«. Vojtinski načtenja problem takole:

»Združitev Evrope je ena onih novih misli, ki se nenadoma pojavijo in na katere se je treba privaditi, preden opazimo, kako stare so. Dovolj je, če se spomnimo cesarskega Rima in katoliške cerkve srednjega veka, da spoznamo, kako stari so poskusi politične, nadsacionalne združitve Evrope! Resničnega očeta ideje združitve evropskih držav pa ni treba iskati niti med državniki stare rimske države niti med cerkvenimi knezi — prvi, ki je dal tej ideji popolnoma jase izraz in ki jo je utemeljil kot pravi genij, ni bil nihče drugi kakor Saint-Simon.*

Oktober 1814, ko se je Evropa prebudila od krvave opojnosti napoleonskih vojn, v času, ko so v vrtincu slavnosti ministri zmagovitih cesarjev in kraljev risali novo karto Evrope in ustanovili sveto zvezo absolutizma, je ta veliki francoski filozof sanjal o taki evropski organizaciji, ki naj bi onemogočila nadaljne vojne in ki bi zagotovila ljudstvu mir, napredek in s v o b o d o.

»Evropa,« je pisal, »bi bila najbolje organizirana, če bi vsa njena ljudstva vladali parlamenti in če bi istočasno priznavali prvenstvo sploš-

* Saint-Simon je živel v l. 1760—1825. Oznanjal je neko »novo krščanstvo«, ki naj bi rešilo svet. Ker je hotel zboljšati svet z zboljšanjem ljudi, ne da bi računal z razmerami, ga prištevamo med takozvane utopične socialiste.

nega parlamenta, ki bi stal nad vsemi nacionalnimi vladami in ki bi bil pooblaščen, da odloča o medsebojnih sporih.«

Poleg tega naj bi evropski parlament sklepal o splošnih davkih, vodil gospodarske obrate mednarodnega pomena, skrbel za mednarodne prometne poti, zagotovil svobodo vesti, nadzoroval ljudsko izobrazbo v vseh priključnih državah itd. Parlamentu naj bi bila podrejena evropska banka, ki bi ustvarila enotno valuto.

Jedro združene Evrope naj bi bila po Saint-Simonovem mnenju zveza Francije in Anglije, torej dveh držav, čijih medsebojni boj je več desetletij držal Evropo v stalni oboroženosti. K tej zvezi bi morala pripadati tudi Nemčija, ki v oni dobi še ni bila enotna država, temveč je predstavljala le veliko število raznih kneževin, ki so bile neodvisne druga od druge.

Več nego sto let je že preteklo od tega Saint-Simonovega načrta. Evropa, ki so jo tedaj skovali reakcionar Metternich in njegovi tovariši, je že davno utonila v preteklosti. Saint-Simonov ideal pa še vedno čaka bodočnosti...

*

Svetovna vojna 1914—18 je opustošila večji del Evrope, dočim je ostalemu svetu prizanesla. Zato se je zopet v Evropi pojavila prva misel o združitvi narodov: Evropa, ognjišče neprestanih vojn in nemirov, naj postane končno branik miru!

Take preobrazbe se pa ne morejo izvršiti od danes do jutri.

Oni, ki pravijo, da je združitev Evrope utopijska, t. j. neuresničljiva misel, imajo pred očmi današnjo Evropo: Še včeraj je tu divjala vojna. Ljudstva še krvavé iz dobljenih ran; nekateri prenašajo breme poraza, drugi plovejo v opoju zmage in v strahu pred maščevalno bodočnostjo. Nacionalna nasprotstva se poostrujejo. Kapital se oborožuje, da doseže boljši položaj na svetovnem trgu. Nacionalizem cvete v nekaterih državah, ker so še mlade, v drugih pa, ker so stare in nočejo priznati prvih; pri nekaterih narodih, ker so izgubili vojno, pri drugih, ker jim je vojna poleg izgubljenih človeških življenj in materialnih dobrin prinesla tudi lovorjev venec vojaške zmage.

Pri tem velikem vzvalovanju nacionalističnih sil ne preostaja nobenemu narodu, ki noče propasti — tega pa noben narod noče — nič drugega, kakor da se brani. To še ne pomenja pripravljanja novih vojn — bog varuj, to vsak zanikava — vendar je povsod potrebna »zdrava nacionalna politika«.

Vojtinski pravi na to:

»Realizem proti utopizmu? Dejstva proti fantazijam? Ne! Kratkovidno, statično presojanje sedanjega položaja proti poskusu, zajeti dinamično življenje in — če le mogoče — vplivati na njo!

Da so nasprotstva med evropskimi narodi, se ne da utajiti, kakor se ne da utajiti tega, da imajo neke skupne interese. Vprašanje o usodi Evrope se glasi: Kako velike so združevalne sile med evropskimi narodi v razmerju z razkrojevalnimi silami? Kako se izpreminja to razmerje sil z gospodarskim razvojem sveta, s kulturnim in tehničnim napredkom? Katera struja bo v bodočnosti prevladala? In končno — praktično najvažnejše vprašanje: Kak konec si želimo pri tej zgodovinski borbi nasprotnih tendenc?

»Združene države Evrope« ali »Panevropa« dajejo določen odgovor na ta vprašanja. In upam si trditi, da ta odgovor prej odgovarja z n a n s t v e n e m u pojmovanju politike kot dela zgodovinskega razvoja, nego dvomljivost, čije modrost lahko označimo z besedami: »Kar je danes res, bo ostalo tudi v bodočnosti res!«

Čudovito močne so razkrojevalne sile, ki danes vplivajo med narodi: materialni interesi, nacionalni egoizem, nevoščljivost in sumničenje, strah in maščevalnost. In vse predobro je znano, kako se znajo posluževati teh sil v svoje temne namene nekateri krogi težke in oboroževalne industrije, militarizma in žurnalizma! Tem razkrojevalnim silam nasproti pa delujejo sile mednarodnega zблиževanja, sile, ki uspevajo v razvoju svetovnega gospodarstva, v značaju modernega kapitalizma, predvsem pa v novem socialnem oblikovanju držav, v napredku mednarodnega delavstva. Prav v negovanju teh sil je pa začetek in konec akcijskega programa združitve Evrope.«

*

»Čemu pa govorimo o združenih državah Evrope, o Panevropi, namesto da bi razvili problem združenih držav sveta? To vprašanje vedno radi zavijte kot polemično orožje proti pristašem evropske združitve. Zato moramo odgovoriti nanj popolnoma resno. Samo ob sebi je razumljivo, da se misel mednarodne združitve ne sme ustaviti na meji Evrope — kje teče sploh ta meja? Končnega cilja tega gibanja si ne moremo predstavljati drugače nego pod združitvijo vsega človeštva. In prav temu končnemu cilju služi ideja evropske enotnosti: nadnacionalna združitve, ki obsega evropsko celino, je zamišljena le kot prvi korak k nadaljnjemu zблиževanju človeštva.

Ta korak je treba napraviti v Evropi, prvič, ker je razcepljena Evropa največja nevarnost za svetovni mir, in drugič, ker združitve Evrope v mnogo ozirih pripravlja gospodarski razvoj...

Mir je le ena stran panevropskega gesla — druga stran je pospeševanje evropskega gospodarstva. Tudi v tem oziru pomeni združitve Evrope prvo stopnjo k medsebojnemu zблиžanju človeštva, k nacionalizaciji svetovnega gospodarstva.

Samo ob sebi je umljivo, da vsaka združitve skupine držav ne pomeni koraka naprej k združitvi človeštva. Združenje več držav ima včasih lahko namen, ki je v popolnem nasprotju z interesi miru... Združitve Evrope, kakor si jo mi zamišljamo, ni naperjena proti nikomur, ima le pozitivne notranje cilje, čijih uresničenje je doslej ovirala nenotnost evropskih narodov.«

*

V drugem delu svoje knjige dokazuje Vojtinski z mnogo številčnimi podatki in tabelami, da je Evropa kljub svoji politični razcepljenosti — gospodarska enota. Ves blagovni in osebni promet evropskih držav je med seboj mnogo živahnejši in večji nego z ostalim svetom.

Evropske države vedno bolj združujejo mednarodni gospodarski karteli, kar dokazuje, da so postale politične meje posameznih držav preozke za moderno gospodarstvo. Od 1000 gospodarskih kartelov v Evropi jih je 200 mednarodnega značaja. Največ je pri teh mednarodnih kartelih udeležena Nemčija (pri 60—65). Udeležba po-

sameznih držav pri mednarodnih kartelih je približno sledeča (številka pomeni, pri koliko kartelih je udeležena industrija dotične države): Nemčija 63, Češka 46, Avstrija 44, Francija 43, Anglija 37, Belgija 33, Nizozemska 25, Madjarska 24, Italija 20, Švedska 18, Norveška 17, Švica 14, Poljska 13, Finska 11, Jugoslavija 11, Sev. Amerika 10, Rumunija 8, Danska 8, Španija in Luksemburška po 5.

Evropa je štela 1700. l. 110 milijonov prebivalcev, 1900. l. pa že 406 milijonov. Ker se to naraščajoče prebivalstvo ni moglo prehraniti v Evropi, se je v množicah izseljevalo v prekomorske dežele. To veliko izseljevanje se je pričelo po napoleonskih vojnah: v letih 1816—1850 je do 5 milijonov ljudi, od teh 2,400.000 iz Anglije in Irske, 1,100.000 iz Nemčije. Še več ljudi se je izselilo v drugi polovici 19. in začetkom 20. stoletja. Koncem osemdesetih let je približno 700.000 ljudi vsako leto zapustilo Evropo. V letih pred svetovno vojno so se izseljevali ljudje največ iz agrarnih dežel. Tedaj je dala Evropa vsako leto okrog dva milijona izseljencev. Po svetovni vojni pa zapusti Evropo vsako leto komaj 500.000 ljudi. In to število se bo najbrže še zmanjševalo, ker prekomorske države vedno bolj omejujejo priseljevanje. V Evropi pada število rojstev; v severni in zapadni Evropi je povprečno število rojstev za tretjino nižje nego sredi 19. stoletja. Evropa je najbolj gosto naseljen del sveta in tudi edini del, ki svojega prebivalstva sam iz sebe ne more prehraniti. Evropa je danes za 70% revnejša od Amerike in za 55—60% revnejša od Avstralije. Sev. Amerika prospeva radi svoje enotnosti, Evropa pa je revna radi svoje razcepljenosti.

— Če bi se evropske države združile, da bi mogle pametno gojiti posamezne gospodarske panoge, namesto da tekmujejo v medsebojnem oškodovanju, bi se dvignilo blagostanje evropskega prebivalstva.

Če bi ponovno zmagale šovinistične sile in zapletle evropske države v novo vojno, ki bo neizmerno hujša, bo Evropa propadla.

Rešitev je samo ena: zblíževanje narodov, mir, zboljšanje položaja ljudskih množic. —elj.

Vojakom velike vojne

Prosto po Gerritu Engelku Mile Klopčič.

*Ven iz jarkov, kotanj, betonskih kleti in prahu,
iz kamnolomov, iz blata, luž in smradu!*

*Semkaj, tovariši! Zakaj od fronte do fronte
prihaja k vam novi praznik sveta.*

— — — — —
— — — — —
— — — — —

*Vse vas rotim pri vaših vaseh, mestih in pri domovini,
naj se strahotno sovraštvo iztrebi in izkorenini,
rotim vas pri vaši ljubezni do sestre, do matere in do otroka,
ki edini še vaše razbito srce zanese do petja ...*

*Pri vaši ljubezni do žene — tudi jaz ljubim ženó,
pri vaši ljubezni do matere — tudi mene je nosilo materino telo,
pri vaši ljubezni do otroka — tudi jaz sem prijatelj otrok! —
A v hišah so kletve, molitve in v hišah je jok!*

*Pri razdrtem Ypernu, praviš, si ležal? Tudi jaz!
 Pri zapuščenem Mihielu? Bil sem tam isti čas!
 Pri poplavljenem Dixmuideu? Ležal sem pred teboj,
 ležal kot ti pri Verdunu (krog mene dim in boj),
 bil sem s teboj pred Dünaburgom in mraz me je dajal,
 ob Sommi, ki je kar žrla ljudi, sem nasproti ti stal.
 Povsod sem ti ležal nasproti, a nisi vedel za to.
 Sovražnik ob sovražniku, človek ob človeku, telo ob telesu, topló in tesnó..*

*Bil sem vojak in ves v dolžnostih kot ti.
 Žejen, bolan in brez spanja — na maršu in straži vse dni.
 Neprestano od smrti obdan in zasledovan,
 neprestano na domovino in ljubico z mislijo prikovan
 kot ti in ti in vi vsi. —*

*Odpni svojo suknjo! In vzbočene prsi razkrij!
 Vidim rano; zadelo te je od strani.
 In na čelu imaš zašito rano od napada pri Tahūri — — —
 A da me ne boš imel za hinavca, ti vračam v isti meri:
 srajco odpnem: vidiš zaceljeno rano na roki?
 Pečat iz bitke (to bili so strašni naskoki!).
 Zdaj imam čeden spomin, ki bo dolgo trpel.
 O saj sva ponosna na rane! Ti si ponosen na svoje,
 a nič bolj ponosen kot jaz sem ponosen na svoje!*

*Nič boljše krvi, nič bolj rdeče moči nisi prelil,
 in isti pesek nama sokove je pil! —
 Kaj ni tvojega strica ubila strahotna granata?
 Kaj ni ubilo tvojega botra, nečaka in brata?
 Ne leži tvoj oče razbit in v zemljó pokopan?
 In tvoj veseli prijatelj iz šole? Umrli od ran —
 Moja nečaka, Hermann in Fritz, sta izkrvavela —
 In dobri prijatelj, ta fant, ki mu je duša vedno bila vesela ...
 Doma v bedni sobi ga postelja čaka,
 in osivela mati ga čaka že leta in plaka.
 Kje nam je križ njegov in kje njegov grob? —*

*Ti Francoz od Bresta, Bordeauxa, kjer teče Garonne,
 Ukrajinec, kozak od tam, kjer tečeta Dnjester in Don,
 Avstrijec, Bolgar, Srb in Osman,
 vi vsi iz divjega plesa umiranj in plesa dejanj —
 iz Londona, Yorka, Manchestra Anglež, — kamerad,
 vojak, v resnici pa človek in brat —
 Američan, iz narodov polnih držav Američan:
 zavrzi: posebne interese, narodnostno mržnjo, ne bodi na dvoje razklan!*

*Če si pošten sovražnik bil, boš pošten prijatelj postal.
 Tu moja roka, naj roka se z rôko spoji,
 da nas bo našel naš dan kot pristne človeške ljudi!*

*Svet je za vse vas lep, prelep in prostran!
 Ozri se krog sebe, ko boj bo končan:
 kako se zelena morja v obzorja pretakajo,
 kako se jutra, večeri v čisti jasnini namakajo,
 kako iz dolin gorovje kipi,
 kako na milijarde bitij krog vas živi!
 O naša najlepša je sreča: — življenje! —
 O — da bi brat spet brat zares postal,
 o — da bi vzhod, zahod enako vrednost spet spoznal,
 o — da bi znova radost v ljudstva planila,
 da bi v ljudi dobrota se spet povrnila!*

*Ven iz jarkov, kotanj, betonskih kleti in prahu,
 iz kamnolomov, iz blata, luž in smradu!*

— — — — —

— — — — —

Cvetko Kristan:

Stanovanjska kultura novega Dunaja

Poleg hrane je človeku za njegovo zadovoljstvo, srečo in veselje pa končno tudi za možnost do življenja potrebno — stanovanje. In to tako stanovanje, v katero bo prišel vesel in zadovoljen, v katerem bo rad ostal in ki ga bo navdajalo z veseljem in zadovoljstvom. Ne sme to biti kletna ali podstrešna luknja, ne ozka, mala, temna in nezračna sobica — podobna preje grobu kot človeškemu bivališču. Biti mora to prostorno, zračno in svetlo stanovanje, v katero bo človek rad prihajal, v katerem se bo mogel svobodno gibati in kjer bo tudi z veseljem ostal. Ne sme tu biti prenatrpanosti, da ne bo en član rodbine drugemu na poti, da ne bo motil z glasnejšo besedo drugega, ki rabi miru. Biti mora pač stanovanje, ki je prijazno in ki vabi samo po sebi človeka, da vstopi vanj. Tako stanovanje, ki nudi obenem tudi popolno garancijo za človekovo zdravje in se ni treba človeku bati bivati v njem, tako stanovanje je predpogoj napredka, predpogoj kulture.

Da, kulture sem rekel, in povdarjam še delavske kulture. Ni to tako važno za onega, ki more izbirati med stanovanji, ali za delavca je to predpogoj. V gostilni, beznici in v podobnih lokalih delavčeva kultura ne bo rastle, padla pa bo sigurno; stanovanja, v katera iti se človek iz tega ali onega razloga boji, ne bodo pomagala — ali zadovoljnost v prijaznem, zračnem, svetlem in zdravem stanovanju bo pa to direktno pospeševala, še več, celo terjala bo od človeka, da čita, da se izobražuje, da vzgaja telo in duha.

In ena glavnih zahtev delavskih, zlasti socialno-demokratičnih strank, je vedno bila: Dajte človeku — človeku primerno in človeka vredno stanovanje. Seveda je to težko izvesti — ako ni moči in ni denarja. Ali poleg mnogih poizkusov v raznih mestih, ki so se vsi z uspehom končali, je bilo mesto Dunaj, ki je vsled svoje smotrene stanovanjske politike danes vzgled vsemu svetu in ponos vsega delavstva.

Ko je socialna demokracija na Dunaju dosegla, da je bilo po poročnih volitvah vseh Dunajčanov moškega in ženskega spola starih

nad 20 let, izvoljenih v dunajski občinski svet med 120 občinskimi svetovalci 78 socialnodemokratičnih in oddanih za njo leta 1919 poleg 311.500 meščanskih (45.03%) celih 368.228 (54.17%) glasov, a leta 1927 že poleg 457.698 meščanskih (39.73%) celo 694.457 (60.27%) socialnodemokratičnih glasov, je začelo mesto, da se izogne posledicam stanovanjske bede ter da gre smotreno po svojih načelih dalje, s stanovanjsko politiko — ki ji po uspešnosti in koristnosti pač ni para na svetu.

Avstrija ima najradikalnejši zakon za zaščito najemnikov. Hišnega gospodarja, ki ima stanovanja ali prostore za oddajo, smatrajo za navadnega rentnika in je enak onemu, ki ima stare vrednostne papirje. In ker ni s stanovanjskim zakonom zaščiten le odpoved stanovanj, nego tudi višina najemnine, ne dovoljuje zakon večje

Fasada velike dunajske mestne hiše Karl Marx-Hof. Pred stavbo Hofnerjev »Sejalec«.

rente hišnim posestnikom kot 5% predvojnne najemnine. K temu pride še 1% za vzdrževanje in obnovo hiš in višina najemnine je določena. Seveda je hotela meščanska avstrijska zvezna vlada izigrati ta zakon iz prejšnje povojne socialistične ere zlasti na Dunaju, ali radi tega se je postavila občinska uprava »rdečega« Dunaja tej nameri v bran in proglasila leta 1923 parolo: V petih letih 25.000 novih stanovanj!

Sredstva za gradnjo teh stanovanj je nudil tkzv. davek za gradnjo stanovanj (Wohnbausteuer). Ta davek mora plačevati po proporcu vsak najemnik. Davek pobira hišni gospodar, ki ga odračunava občini. Tudi stanovalci v novih občinskih hišah ga plačujejo. Podlaga zanj je letna najemnina z dne 1. avg. 1914. Zlata krona je za davek 14.400 avstr. kron je 1.44 šilinga (Din 11.72). Obstoja posebna tabela za ta davek na stanovanja in trgovske lokale z dne 1. novembra

1924, ki pravi: od prvih 600 zlatih kron je davčna podlaga 300 kratna, od nadaljnjih 600 zlatih kron 400 kratna, od nadaljnjih 600 zlatih kron 500 kratna, od nadaljnjih 600 zl. kron 600 kratna, od nadaljnjih 600 zl. kron 700 kratna, od nadaljnjih 1000 zl. kron 1200 kratna, od nadaljnjih 1000 zl. kron 1500 kratna, od nadaljnjih 1000 zl. kron 1800 kratna.

Za nove hiše določi podlago občina. Podlaga gre še dalje in znaša pri stanovanjih z več kot 30.000 zlatih kron predvojne letne najemnine 6000 kratno podlago. Pri poslovnih lokalih je pa to stopnjevanje znatno nižje. Sobe, ki spadajo še pod davek na tujski promet, imajo sploh nižjo (40 do 2000 kratno) podlago.

Del vrtnega dvorišča z otroškim vrtcem v ozadju v posloplju »Karl Marx-Hof«.

Letna predvojna najemmina v zlatih kronah	Stanovanjski tip	Letni davčni znesek v šilingih	v odstotkih predv. naj.
360	delavsko stanovanje	10.80	2.083
600	malo uradniško stanovanje	18	2.083
1.200	srednje uradniško stanovanje	42	2.43
1.800	dobra uradniška stanovanja in stanovanja srednjih slojev po velikosti in legi	72	2.7
2.400	dobra uradniška stanovanja in stanovanja srednjih slojev po velikosti in legi	108	3.125
3.000	dobra uradniška stanovanja in stanovanja srednjih slojev po velikosti in legi	150	3.47
5.000	luksuzna stanovanja	420	5.83
10.000	luksuzna stanovanja	1.620	11.25
50.000	luksuzna stanovanja	22.770	31.625
100.000	luksuzna stanovanja	52.770	36.64

Ta skala je torej, kot vidimo, urejena tako, da so mala stanovanja obdavčena prav neznatno, dočim so luksuzni objekti obdavčeni izredno visoko. Za obratne prostore je seveda druga skala, ki obdavčuje velike

prostore znatno nižje. Tako znaša ta obremenitev pri najemnini 10.000 zl. kron le 7,29%, pri 50.000 zl. kr. 12,15% in pri 100.000 zl. kr. 13,02%. Tako je na tem proslulem davku prineslo po stanju koncem decembra 1927 n. pr. 461.661 stanovanj z najemnino 1—1200 zl. kron mesečno 566.810,55 šil. davka, 482 stanovanj z najemnino 10.001 preko 100.000 zl. kron mesečno 196.370,94 šil. davka, 57.752 trgovskih lokalov z najemnino 1—1200 zlatih kron mesečno 94.275,13 šil. davka, 2944 trgov. lokalov z najemnino 10.001 preko 100.000 zl. kron mesečno 1.138.329,01 šilingov davka. Skupaj je prineslo mesečno 541.641 (85,591%) dunajskih stanovanj 1,265.051,61 šil. (42,735%) in 91.189 (14,409%) trgovskih lokalov pa 1,695.181,15 šil. (57,265%) davka. Torej dohodek na tem davku je znašal od 632.830 stanovanj in lokalov mesečno 2,900.232,76 šil. davka ali letno 34,802.793,13 ši-

Matteottihof v V. dunajskem okraju (Margarethengürtel).

lingov. Tega davka pa so prosta stanovanja hišnikov (25.667) in ta davek je edini, ki obremenjuje dunajska stanovanja in obrate. (Pri nas je le državni davek na najemnino — zgradarina 12%, brez banovinskih in občinskih davkov in za vse enako!!)

Torej iz tega davka, ki sem ga omenil malo obširneje, ker so razni napadi nanj napravili veliko zmešnjavo v pojmih, se zidajo dunajske občinske hiše.

Prvih 25.000 stanovanj stavbnega programa iz leta 1923 je bilo zgrajenih že v štirih letih in še je bil načrt povišan za 5000. V aprilu 1927 je bil napravljen drugi načrt za nadaljnjih 30.000 stanovanj do konca l. 1932. Krog 55.000 teh stanovanj stavbnega programa za dobo 10 let že stoji! Najemnina v teh stanovanjih, ki se dodeljujejo povsem nepristransko, se ne računa prav nič po stavbnih stroških, marveč le po stroških za vzdrževanje. Praviloma je to 20 grošev za kvadratni meter (Din 1.60). K temu pride še davek za gradbo stanovanj (Breitner-

jev davek). Občina se je odrekla vsakemu obrestovanju stavbnega kapitala. Najemnina v novih hišah znaša povprečno $\frac{1}{8}$ predvojne najemnine in $\frac{1}{12}$ tega, kar bi morala po stavbnih stroških računajoč znašati. Da zgradi stanovanja, je kupila mestna občina 16.430.000 kvadr. metrov sveta in ima sedaj s prejšnjim posestvom v svoji lasti (ako vštujemo še ulice in vode) 36.78% celotne dunajske površine.

Nova stanovanjska kultura: Načelo za nove stavbe je, zgraditi čim bolj zdrava in praktično urejena stanovanja. Namen je direktna razsvetljava in zračenje prostorov, v katerih se človek muči. Večinoma zelo velike zgradbe z več sto stanovanji ne napravljajo več vtisa pustih najemniških kasarn. So to lične kolonije, često celo zanimivosti, ki so dale mestu s svojo arhitekturo nov videz. Stavbna plošev je zazidana le do 30%, v gosto zazidanih območjih z največ 40%,

Dunajska mestna hiša v Jedlerseestrasse v XXI. okraju.

medtem ko je dovoljeval stari stavbni red 85 odstotno zazidavo. To dovoljenje so privatni posestniki tudi redno izrabljali. S tem so nastala ozka zračna dvorišča in temne, brezračne hiše.

Nova stanovanja pa prinašajo tudi podvig nizke dunajske stanovanjske kulture. Medtem ko od vsakih 1000 pred vojno na Dunaju sezidanih malih stanovanj 955 stanovanj ni imelo nikakega vodovoda in 921 nikakega stranišča v stanovanju, je to v novih stavbah vse na razpolago v vsakem stanovanju. Dočim je imelo tedaj od 1000 malih stanovanj le 62 stanovanj prednjo sobo, jo ima sedaj tri četrtine. Največja obsegajo dve sobi, shrambo, prednjo sobo, kuhinjo in stranišče. Sedaj delajo glavno stanovanja 40 kvadratnih metrov (soba, shramba, kuhinja, prednja soba in stranišče), 48 kvadratnih metrov (še ena shramba k temu) in 55 kvadratnih metrov (2 sobi in ostalo kot zgoraj) površine. Zidajo tudi posamezne sobe za samostojne osebe s pripravo za kuhanje, prednjo sobo in straniščem (20 kvadratnih metrov). Svetla višina pro-

1 bolniška blagajna z ambulatorijem, 1 lekarna in 25 trgovskih lokalov. V tej »hiši« stanuje 5000 oseb.

Se mnogo bi se dalo povedati o teh in drugih stavbah. Za sedaj bo dovolj. Povem še eno:

Karl Marx Hof, Winarsky Hof, Matteotti Hof, Viktor Adler Hof, Lassalle Hof, Linden Hof, Professor Jodl Hof, Pestalozzi Hof, Ebert Hof, Sandleiten Hof, Filipnsfeldhof, Amalienbad, Schumeier Hof, Bebel Hof, Reumann Hof in vsi ti drugi »dvorci« so spomeniki nove stanovanjske kulture, kulture bivališč ljudi, ki so in hočejo postati in ostati ljudje. Bilo kakor bilo, vendar eno je gotovo:

Reumannhof v V. okraju (Margarethengürtel).

Delavstvo, ki si gradi taka domovanje, ne namerava, noče in ne bo propadlo. Ono bo gradilo sebi in svojim boljšo bodočnost, bo urejevalo danes neurejene socialne razmere in bo tudi nekoč dejansko zavladovalo svetu.

Otroci, ki jih bodo vzgajali poleg takih stanovanj še zavodi, kot so v dunajskem Schönbrunn ali Wilhelmineburg, bodo postali seme nove bodočnosti.

Uresničile se bodo besede, ki sem jih čital v avli bivšega cesarskega dvorca Wilhelmineburg (danes občinski zavod za zaostale otroke) in so me zelo dirnile:

Wer Kindern Paläste baut,
 reisst Kerkermauern nieder!
 Dieser Palast für Einzelne Ausgewählte
 erbaut,
 wurde von der Gemeinde Wien
 erworben
 und den vielen hilfsbedürftigen
 Kindern dieser Stadt
 gewidmet.

(Kdor otrokom palače gradi, ruši jetniške zidove. To palačo, sezidano za posamezne izbrance, je pridobila dunajska občina in je posvečena mnogim pomoči potrebnim otrokom tega mesta.)

Winarskyhof v XX. dunajskem okraju.

Stanovanjski politiki Dunaja se danes klanja ves svet. Ves svet občuduje tudi socialne, šolske in druge uredbe tamošnje občine, ali o tem več prihodnjič.

Ivan Vuk:

Prisvojeni travnik

Po narodni basni.

Nekoč — bilo je takrat, ko so še vse živali lepega, obširnega gozda živele prijateljsko in uživale nemoteno dobrine gozda — je jelen, velik in močan, spregovoril sam pri sebi:

— Tisti travnik poleg žuborečega potoka bi moral biti samo moja last. Zelo dobra trava je na njem. Vsi pa jo jedó, ki prebivajo v gozdu.

Ko je spregovoril, se je za trenutek zamislil.

— Moji rogovi so kakor žezlo, je rekel čez nekaj časa, in sem že po naravi prvak med vsemi, ki žive z menoj v gozdu in se pasejo na bogatem travniku tam ob potoku. Zato je moja dolžnost, da zavladam nad travnikom.

Mimo so priskakljali jeleni in košute. Ko jih je zagledal, je rekel:

— V trenutku svojega razmišljanja mi usoda sama pomaga misliti... Evo, moj rod!

Ko je to rekel, jih je poklical k sebi. Govoril jim je:

— Dragi jeleni in košute! Poklical sem vas, zakaj važna je naloga našega rodu. Zanemarjali smo doslej svojo nalogo. Zato sem sklenil, da vam povem veliko resnico: Kakor veje drevesa, ki nas ščiti pred ne-

vihto, pred vročino in pred vsem hudim, je rogovje jelenov. In zato smo več kakor drugi, ki se pasejo z nami. Ker smo več, so tudi naše potrebe drugačne in zato mora veljati za nas posebna pravica.

Obmolknil je za hip, da vidi, kakšen vtis so naredile njegove besede. Videl je oči, ki so gledale vanj. In v teh očeh se je svetil ponos, da je rod jelenji več kot drugi rodovi.

Jelen pa je nadaljeval:

— In ta posebna pravica mora določati: Travnik tam pri žuborečem potoku mora biti samo naša last. Zakaj, tako narekuje naš razvoj in potreba našega rodu.

Zaslišali so se mnogobrojni glasovi:

— Resnične so besede, ki jih je spregovoril najodličnejši izmed nas. Zakaj trava na tistem travniku pri žuborečem potoku je sladka in nadvse okusna. Mrzla voda iz žuborečega potoka se prav prileže k nji. Naši otroci so pri takšni hrani lepi in močni.

Jelen je zamahnil z rogovi in vse je utihnilo. Spregovoril je:

— Nevarnost je, da te trave zmanjka. Zakaj vsi prebivalci našega gozda, ki se pasejo, hodijo na travnik.

Pa je vzkliknil nekdo iz zbora:

— Naj velja posebna pravica: Travnik je svojina jelenjega rodu. Vse glave košut in vsi rogovi jelenov so se zamajali in slišali so se vzkliki:

— Tako bodi!

Neki jelen pa je kriknil, da je prevpil vse druge:

— Ti, najodličnejši izmed nas, uveljavi pravico!

— Uveljavi... Uveljavi..., so začeli vzklikati vsi.

Jelen je dvignil glavo z rogovi, ki so bili kakor žezlo, visoko in je rekel:

— Vedel sem, da je moja misel vaša misel. Da je moja želja vaša želja. Zato proglašam: Travnik poleg žuborečega potoka je last jelenjega rodu. Nikdo nima pravice, da stopi nanj brez našega dovoljenja... Srnam naj se to sporoči, zajce izžene, ovce pa opozori, da bomo pozvali njihov čuvarje, ki jim pravijo psi, da jih nauče spoštovati našo pravico, če bi se same ne mogle naučiti.

V poslušalcih so zavladala različna čuvstva. Podzavestno so čutili, da samo proglasitev še ni dejanje, ki bi zagotovilo neomejeno last nad travnikom. Obenem pa se jim je misel, da bodo odslej uživali sočno in sladko travo, kakršne ni v vsem gozdu, samo oni, zdela tako lepa, da niso razmišljali, kako naj se proglasitev uresniči.

In tedaj so vzklikali:

— Moder je tvoj ukaz, o poveljnik, in vreden rodu jelenov.

Nepoznana je bila dosedaj med jeleni beseda poveljnik. In izgovorjena je udarila na ušesa z neprimernim glasom. Vendar je nova pravica ublažila neprimeren glas.

Jelen je slišal v vzklikih drhteti množice. Pokimal je z rogovi in rekel:

— Potrebna je samo moč, ki bo čuvala našo pravico.

— Ustvari tisto moč, poveljnik naš!

Ko je slišal jelen te besede, je dvignil visoko svojo glavo. Njegov glas je bil odločen:

— Obljubite, da me boste poslušali v vsem, kar bom zapovedal, in ustvaril bom moč, ki bo čuvala naš travnik!

Ves zbor je vzkliknil:

— Obljubljamo! ... Vodi nas ...

Jelen je pokimal z glavo, oboroženo z mogočnimi rogovi, žezlu podobnimi. Njegova krepka, zaokrožena postava se je vzpela, ko je spregovoril:

— Slišal sem vaše besede, ljudstvo moje ... Vodil vas bom! Beseda, ki se je danes prvič spregovorila med vami, ki je bila neznana v tem gozdu, pomeni moč, ki uveljavlja pravice. Ta beseda bodi odslej moje ime. Nimam je rad. Ali prišla je iz vaših ust; in ker je ljudski glas božji glas, bi grešil, če bi je ne sprejel. Zato bodi: Vaš poveljnik sem!

Umolknil je za hip in njegove oči so šle po čredi od konca do konca. In videl je, da je misel vladati nad travnikom, ki daje sočno in tako okusno travo, zasenčila vsa druga čuvstva in pojme. Nikdo se ni več čudil nenavadni besedi; nikomur se ni zdela neprimerna. Vsi so enoglasno in s priznanjem vzklikali:

— Tako bodi! Naš poveljnik si!

Glejte, od tistega dne, ko se je to zgodilo, ni smela na travnik poleg žuborečega potoka nobena druga žival.

Jelenji rogovi so bili povsod pripravljeni, da vsakogar, ki bi ne ubogal, nauče pokorščine in poslušnosti.

Zajci so visoko dvigali ušesa in zmerjali:

— Kdo vam je dal pravico? Nas vseh, ki živimo v tem gozdu, je tisti travnik.

Straža je nastavila rogove:

— Mi smo pravica. Tako je ukazal naš poveljnik.

Srne so dokazovale:

— Z nami se niste posvetovali, ko ste delali tisto pravico. Travnika si ne pustimo vzeti. K gozdu spada in gozd je last vseh.

Straža pa je odgovorila:

— Tako je ukazal naš poveljnik: V gozdu je hrane za srne in druge dovolj. Poiščite si jo! Travnik pa je last jelenov.

Ovce so meketale:

— Krivični ste, da nam ne privoščite dobrot s tistega travnika. Če smo smele te dobrote uživati doslej, jih bomo tudi poslej.

Straža se je zasmejala:

— Niso velike vaše skrbi. Pastirje imate in vaši ovčjaki vas čuvajo. Pastirji skrbe za hrano in sladkosti, da vam je boljše, kakor na našem travniku. Zakaj se jezite?! — —

Ovce, srne in zajci so morali — hočeš nočeš — iskati živež drugod po gozdu. Hudovali so se na jelene, obkladali jih z nelepimi priimki, vendar moči jelenov niso zlomili.

Le mlad, krepak oven je nekoč rekel:

— Sami smo krivi!

Vse ga je pogledalo. V očeh vseh je ležal posmeh.

— Kako smo krivi?

Vprašali so ga, a v glasu je zvenelo zbadanje.

— Zmerjanje in nelepi priimki je prazen glas. Dejanja treba.

— Kakšnega dejanja?

— Stopiti na travnik in se pasti kakor ste se nekoč.

Ogorčeno so se nasmejali. V očeh mnogih je bilo pomilovanje.

— Kaj ne vidiš rogov?

Mlad, krepak oven je pogledal vse po vrsti, ki so se smejali, in je rekel trdo:

— Preko rogov bi stopili.

Počasi je spregovoril te besede.

Vse je utihnilo in zlovešče je gledalo nekaj pretečega iz oči vseh. Ovčji psi, čuvarji in zaščitniki ovc, so renčali:

— Puntar!

In vse ovce so se zamajale in ponovile s prezirom:

— Puntar...

*

Zgodilo pa se je nekega dne, da so živali opazile spremembo. Straža na travniku je bila neznatna in nekako malomarna. Neki zajec, predrzen in razbojniški, je skočil na travnik ter se napasel dobre detelje.

In je zvedel novico. Poveljnik jelenov, tisti mogočni jelen z rogovi, žezlu podobnimi, je težko zbolel. Ležal je in ni mogel vstati.

— Ne bo dolgo, je rekel zajec.

Straža je zmajala z rogovi.

— Čuti ves naš rod, da so mu dnevi šteti.

Zajec je pomigal z usti in vprašal:

— Postane travnik zopet vseh, kakor je bil nekoč?

Straža je odgovorila:

— Zakaj? ... Kršili bi pravico našega rodu.

— A če vsi prebivalci gozda sklenejo, je vprašal zajec, da mora obveljati stara pravda?

Straža ni odgovorila. Nemirno je prestopala z noge na nogo. Naposled je dejala:

— Škoda bi ga bilo! ... — — — — —

— — — — — Zajec je pribežal k svojim in je oznanjal:

— Glasovali bomo! ... Za staro pravdo bomo glasovali, da naj zopet obvelja. Zakaj poveljnik jelenov leži na smrt bolan. Čas je napočil. Stara pravda naj velja ...

Zborovanje gozdnih prebivalcev, ki se je vršilo po smrti jelena poveljnika, je bilo nad vse živahno. Srne in zajci so govorili znamenite govore. Travnik je bil lastnina vseh, a so si ga jeleni samovoljno in nasilno prilastili. Zato naj današnje glasovanje napravi zopet staro pravdo: Travnik je last vseh.

Zborovanja so se udeležile tudi lisice. Čeravno se ne hranijo s travo in jim travnik ni bil sporna točka, so vendar zahtevale besedo.

Zajci so se protivili:

— Lisice se naj ne mešajo v zadeve, ki se jih ne tičejo!

Lisice pa so rekle:

— Ker smo kulturna družba in vemo, da je tudi pri vas ideja demokracije častna stvar, smo prišle, da tudi lisičji rod, ki spada tudi med prebivalce tega gozda, pove svoje mnenje. Dragi prebivalci! Poštenost in pravičnost je pogoj za medsebojno spoštovanje in medsebojni mir. Zato je naše mnenje: Tisti travnik je bil doslej lastnina jelenov; naj ostane njihova lastnina tudi poslej.

Ovce so gledale druga drugo in si šepetale:

— Kako se odločiti?

— Težko je.

— Zajci in srne imajo prav. Travnik bodi vseh. Okusna trava raste na njem.

— Tudi lisice imajo prav... Bil je last jelenov.

— Joj, joj, težka naloga. Kje je tukaj pravica? In pravičnost nad vse.

Zajec pa je govoril glasno in njegova odločno dvignjena ušesa so vzbujala prepričanje.

— Kaj pravičnost!?!... Pravo in pravica nad vse! Kakor je bilo nekoč, ko prebivalci gozda niso vedeli za besedo »mi« in »vi«, tako naj bo v bodoče. Vsi smo enaki. Da smo se rodili v različnih oblikah, s tem ni bila dana nikomur pravica, da si lasti dobrine gozda v izključno last. Vsak ima pravico, da vzame od teh dobrin toliko, kolikor potrebuje za svoje življenje. Zato mora ostati travnik lastnina vseh.

Videli ste, da je bilo na tem travniku okusne in sočne trave v izobilju. Bilo je trave toliko, da je jeleni sami niso mogli popasti. Bilo je trave toliko, da je neporabljena starela, trohnela, propadala. Ostalo prebivalstvo pa si je moralo iskati hrano po gozdu. In večkrat se je zgodilo, da smo bili vsi lačni. Nikdo pa ni smel vzeti propadajočega izobilja, ki je bilo zastraženo na travniku, ali pa ga je dobil betvico, če je v zabavo jelenov opravil suženjsko delo.

Ovce so pazljivo poslušale in šepetale:

— Resnico govori... Mleko smo jim morale dajati, če so nam dovolili, da se nekoliko popasemo. Naši otročički pa so bili zato prikrajšani.

Lisice so opazile, da ovce preveč pazljivo poslušajo govornikove besede in da vneto pritrjujejo.

— Poglej tisto ovčjo maso, so opozarjale druga drugo. — Kimajo, soglašajo z zajcem. Nevarnost je, da bodo glasovale z zajci in srnami.

— Treba je sporočiti ovčarskim psom, da dajo pametna navodila svojim ovcam, je rekla lisica s prav košatim repom.

Poslale so zaupnico k ovčarskim psom.

— Slišite, gospodje, je pozdravila lisica zaupnica ovčarske pse!

— Velik zbor je danes, ki naj odloči, ali naj se vzame jelenom njih lastnina, travnik ob žuborečem potoku, da postane nekakšna skupna last, ali pa da obvelja pravičnost. Vaše ovce omahujejo. Podučite jih.

Ovčji psi so se spogledali.

— Pravičnost se ne sme teptati. Kam pa pridemo? Kakšne pre-vratne ideje so pa zakrožile med prebivalstvom?

In ovčarski psi so poklicali ovce na stran in so govorili:

— Slišimo, da hočejo pridobitve kulture in napredka kršiti in celo onečastiti. Stojte na straži! Mislite vedno na sveto resnico, ki ste jo pogosto slišale od našega gospodarja, pastirja, ki skrbi za nas in za vas ter vas čuva vsega zlega. Vedno je učil: Nikomur se ne sme nič vzeti, kar je njegovega. To je zakon pravice, zakon kulture in napredka.

Začelo se je že glasovanje.

Mlad, krepak oven je vzkliknil:

— Sorojaki, počakajte še trenutek!

Ovce so se nehote ustavile in pogledale mladega ovna. Nekatere so godrnjale:

— Kaj hoče zopet ta nepridiprav in rogovilež?

Mlad, krepak oven pa je rekel:

— Dobro presodite! Ni sporno vprašanje, ali mislimo nekaj vzeti, kar ni vaše. Temveč, dejstvo je, da tisti travnik v resnici ni bil last jelenov. Saj se še mnogi spominjate, da ste se nekoč lahko pasli na njem, kakor da je bil vaš. Zato glasujte za svojo pravico, ki je pravica vseh: Travnik je vseh, kakor govori stara pravda.

Ovčarski psi so nejevoljno zarenčali. Ovce so se ogorčene odmaknile od ovna. Nekatero bolj odločne in samozavestne so rekly, gredoč mimo ovna:

— Mladič, kdo te je najel, da so v tebi takšne nekulturne misli? Sram te bodi!...

In zgodilo se je — kakor pravi ustno izročilo — da so srne in zajci ostali v manjšini. Travnik je bil priznan kot lastnina jelenov. S tem je bila še nazadnje prepovedana paša vsem, ki so glasovali »za« in tudi vsem, ki so glasovali »proti«. V tej prepovedi so bili vsi enakopravni. Zakaj lastniki travnika, jeleni, so spoštovali pravičnost.

Upton Sinclair:

Tropizem za zlatom

Pred sedemnajstimi leti sem obiskal laboratorij za morsko biologijo v Kaliforniji, kjer mi je pokazal eden najboljših prirodoslovcev sveta, Jacques Coeb, svoje eksperimente v umetnem oplojanju. — Coeb smatra, da se da vse življenje zvesti na kemične reakcije. Da bi mi to dokazal, me je peljal pred majhen akvarij, v katerem je plavalo vse polno črvov, morskih ježev, majhnih črnih živalic. Iz steklenice je zlil v vodo par kapljic neke raztopine; naenkrat so se vse živalice obrnile in plavale proti svetlobi. »To imenujemo tropizem,« je pojasnil Coeb, »to je stremljenje, gibati se v neko določeno smer. V tem primeru proti svetlobi. Če bi se mogli vživeti v ta bitja, bi v vsakem dognali neke občutke. Vsako teh bitij meni, da ga neki vzrok, posebno važen, sili, delati ravno tako in nič drugače. Znanost ve bolje. V resnici je nastopila v staničevju le kemična reakcija. Nekoč, ta čas ni niti več tako daleč, se bomo tudi v človeških tropizmih spoznali ravno tako dobro in bomo s kemičnimi učinki mogli izpremeniti to, kar imenujemo danes naravo človeka.«

Sedaj sedim tukaj, 15. januarja 1927, in pišem na bregu tistega oceana, kjer je veliki učenjak izrekel svojo važno prorokbo. — Vodovje zunaj je priča redkemu dogodku. Dan je bil hladen in vlažen; skozi okno svoje sobe zrem na morje. Ni solnca, mrzla megla prihaja v deželo. Voda ima 14° C. Le nekaj minut sem bil v vodi in dovolj sem je imel. Ta dan in noč so si izbrali 103 ljudje, ženske in moški, za rekordno plavanje od Katalinskih otokov k celini. Najkrajša razdalja znaša 35 km; pod 14 urami je ni mogoče zmagati. Po radiu zvem, da je večina opustila tekmovanje; mnogi so dobili hude krče, mnogi imajo visoko vročino. Nekateri bodo dobili za celo življenje spomin od te tekme. Eden ali dva bosta morda zato celo umrla. Kakšen tropizem je zajel to jato človeških morskih ježev?

Odgovoriti zna vsak čitatelj naših časnikov. Prvi milijonar Kalifornije — vse človeštvo zalaga z gumijem — je pred leti kupil Kata-

linske otoke in napravil tam kopališče. Ta, mož se razume na reklamo, ž njo si je napravil bogastvo. Edina industrija, za katero delajo v našem igranjaželjnem narodu še zastoj reklamo, je sport. Plavalna tekma preko Kanala ima milijonsko reklamno vrednost; zato je razpisal nagrado 25.000 dolarjev. To tekmo bi bil seveda lahko priredil v visokem poletju. Takrat bi bilo plavanje užitek. Toda s tem pa ne bi dosegel svojega namena: svet mora zvedeti, da se z njegovega otoka lahko plava tudi v januarju. Zato je zlil na ta mrzli dan par kapljic zlate raztopine v socialni akvarij. In res je zagrabilo 103 morske ježe, moške in ženske, neko hotenje, ki bi ga Jacques Coeb nazval tropizem za zlatom.

Umetnost, izzvati socialne tropizme, se je v naši moderni kulturi silno izpopolnila. Vendar so najnovejši uspehi na tem polju še tako mladi, da jih niti ne opazimo. Vajeni smo sicer, govoriti o občutkih mase; dejansko pa je epoha, ko smo jih res občutili, že za nami. Javnost ne sme več vzvaloviti od tropizmov, ki bi si jih sama izbrala. Socialni občutek je našel svoje mojstre. Izkušeni gospodi dajejo podrejenim navodila o tropizmih, ki si jih žele; podrejeni jih morajo izzvati. Če se jim to ne posreči, poiščejo prešerni oblastniki sposobnejših ljudi. —

Vse stvari, ki igrajo v našem današnjem življenju neko vlogo, so umetno ustvarjeni tropizmi: »Svetovni romani«, sabljaške tekme, biblijski prijatelji, filmi, žvečilni gumi, aparati za raziranje — vse le tropizmi; Hardingovi, Coolidgejevi, antinemški, antiruski, antimehikanski tropizmi. Ne pretiravam, če rečem, da se dobe vsi občutki mase po naročilu. Zato se rabi le toliko in toliko litrov raztopine zlata. Pogled na stare nacionalne antipatije je zelo poučen. Preje so se mogle uveljaviti take antipatije. In sedaj? Še pred 10 leti so bili francoski morski ježi čisto obsedeni od svojega protinemškega tropizma. Danes so stopili na njih mesto antiamerikanski, antiangleški in antiitalijanski tropizmi. Socialni kemik, ki pozna formule diplomatskih razpletljajev, bo to obrazložil tako-le: Francoski železni magnati so se pogodili z nemškimi premogovnimi baroni. Preklicali so zato naročila za protinemški tropizem, naročili pa tropizme proti ameriškim bankirjem, angleškim petrolejskim koncesionarjem in italijanskim trgovcem v Tunisu.

Pisal bom še o skupini človeških morskih ježev, ki domišljavo odklanjajo vpliv socialnih reagencij, onih tropizmov, ki gibljejo vulgarno maso. Ta vzvišena gospoda so umetniki, literarni možici in babice, ki čepe vrh svoje hinavščine in zaničljivo gledajo na vse občutke mas. Na vseh teh moremo opaziti neki edinstveni pojav: približno istega dne zleze nekaj tisoč literatov, vsak za sebe, v tihi kotichek in skušajo napraviti nekaj, kar se označuje s »charmom«. — Vsak ali vsaka si razbija glavo za neko nijanso, ki bi bila kar najbolj originalna. Zakopljejo se v prah bibliotek, kjer se seznanijo s kostmi in navlako, opremamini, pijačami in pradavnimi, že davno pozabljenimi kletvinami. — Po več ur na dan tolčejo na svoje pisalne stroje, z enim očesom na uro, z drugim na koledar. — Na koncu pa se prikazujejo vsi ti možici in ženice zopet na dan, vsak z manuskriptom, skoro enako velikim, pod pazduho; vsebina izdaja povsod enaki stil in isti duh.

To je vendar neutajljiv tropizem. Kaj ga je povzročilo? Neka revija ali pa založništvo je vtilo nekaj kapljic zlate raztopine v literatski akvarij. Takoj dobe tisoči ježev istočano romantične občutke in se odločijo, spraviti te občutke do 1. marca 1927. v roman z 80.000 do 150.000 bese-

dami. Vprašam: v čem se razlikujejo ti knjižni ježi od morskih ježev, ki se bijejo tukaj pred mojimi očmi z valovi? V večernem listu, ki ga imam ravno v rokah, vidim na prvi strani karikaturu. Kaj si misli plavač od Kataline do Kanala? Šest majhnih risb kaže v 6 različnih položajih plavača, ki se obupno trudi. Nad vsakim je v vedno večjih črkah zapisano: 25.000 zrnov leče! 25.000 jajc! 25.000 želv! 25.000 podgan! 25 talarjev! 25.000 dolarjev!

Kaj pa si misli romantični romanopisec ob razpisu 25.000 dolarjev nagrade?

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

Zapisnik kongresa delavske telovadne in kulturne zveze „Svoboda“

V Ljubljani, dne 8. decembra 1930.

Predsednik s. Štukelj otvori ob 10. uri kongres in pozdravi navzoče delegate ter zastopnika Saveza radniških i kulturnih društava iz Sarajeva in zastopnika Radničkog naobraznog društva »Slobode« iz Varaždina. Kongres so pozdravili: Splošna delavska zveza, Strokovna komisija, Zveza gospodarskih zadrug, Cankarjeva družba, Savez radniških i kulturnih društava iz Sarajeva in varaždinska »Sloboda«. Izmed 33 podružnic je bilo na kongresu zastopanih 22, podružnica v Rog. Slatini se je opravičila, druge podružnice pa radi denarnih razmer niso poslale delegatov.

I. Poročilo odbora in nadzorstva.

K tej točki poroča najprej s. Štukelj o uspehih in neuspehih našega dela. Kolikor je bilo neuspehov, jim je kriva apatija posameznih članov, ki jim manjka pokretaštva. Nam gre za to, da dvignemo duhovnost ljudi, da jih notranje osvobodimo, in v tej smeri smo uravnali svoje delo. V času, ko so predavanja v nekaterih krajih precej otežkočena, je glavna naša skrb *mesečnik »Svoboda«, ki ga je treba povečati* in ki naj postane glavna vez med članstvom; članstvo naj črpa iz njega gradivo za razmišljanje. — *Knjižničarska podzveza* je dajala posameznim podružnicam nasvete glede dobave knjig in sestave knjižnic. — Lepe uspehe moramo zaznamovati pri pevskih odsekih. Pred kratkim se je ustanovila na sestanku v Celju *pevska podzveza s sedežem v Mariboru* in ta podzveza bo vodila vse delo in dajala nasvete posameznim podružnicam. — Tudi v *dramatiki* lepo napredujemo. Pohvaliti je treba zlasti Delavski oder »Svobode« v Ljubljani, ki se je povzpел do višine. Žal, pa so njega člani tako zaposleni, da ne morejo voditi Dramatične podzveze. Kar se tiče avtorskih pravic, naj se obračajo podružnice le na centralo »Svobode«, ki jim bo priskrbela dovoljenja za uprizoritev iger. — *Sportna podzveza* goji večji del le nogomet, treba pa bo misliti tudi na lahko atletiko, zimski sport in plavanje. S turističnim društvom »Priatelj prirode« smo in bomo ostali v najtesnejših stikih. — Izmed podružnic sta najagilnejši v Mariboru in Celju, na Jesenicah pa je vladala dolgo kriza, a se razmere polagoma izboljšujejo.

Blagajniško poročilo je podal s. Moretti. Ker pa se po novem vo-dijo knjige od začetka do konca solnčnega leta, je mogel podati poročilo za l. 1929. Ob koncu tega leta je znašal prebitek 30.000 Din.

V *imenu nadzorstva* poroča s. Cvetko Kristan, da je našel vse knjige v redu; kot član nadzorstva se je udeleževal sej centrale in nad-ziral njeno delo, ki je bilo uspešno. Zato predlaga: 1. da se sprejme računski zaključek za l. 1929, 2. da se da načelstvu odvezo, 3. pred-sedniku s. Štuklju, blagajniku s. Morettiju in tajnici s. Jevnikarjevi zahvala. (Soglasno sprejeto.)

II. Poročilo konsorcija mesečnika »Svobode«.

O važnosti našega mesečnika je poročal s. Vuk. Revija je izhajala doslej mesečno na 16 straneh in je veljala posamezna številka za člane 1 Din, za nečlane pa 3 Din. Če hočemo list izboljšati, ga je treba pred-vsem povečati, da bi imel dovolj prostora tudi za daljše poučne članke. To povečanje pa se bo moglo zgoditi le, če se pridobe novi naročniki. O agitaciji se vname živahna debata, ki so vanjo posegli ss. Stanko, Le-skošek, Krištofek, Cv. Kristan, Štukelj, Gabrijel in Godnik. Sklene se: 1. januarska številka se izda v 5000 izvodih, 2. *glavna naloga vseh po-družnic do novega leta je, da od hiše do hiše, od prijatelja do prijatelja agitirajo za naš mesečnik in jih pridobe za naročnike*, 3. za list se bodo zavzele tudi strokovne organizacije pri svojih članih, 4. list se bo poslal na ogled nekaterim naročnikom knjig Cankarjeve družbe.

III. Delavska olimpijada.

K tej točki poroča s. Čelešnik. 2. delavska olimpijada se bo vršila na Dunaju od 19. do 26. julija 1931. Zanja je že zgrajen stadion, čigar po-stavitev je stala 52 milijonov dinarjev. Že iz tega se vidi, da bo obseg prireditve ogromen. Vršile se bodo tekme v sportu, telovadba in spre-vod. Stroški za posameznika bi znašali z vožnjo, skupno prehrano, skupnimi ležišči, obiski muzejev in gledališč okrog 1500 Din. Treba je vse urediti, da bo naša udeležba čim večja, da se seznanijo naši člani s socialnimi institucijami. Po daljši debati, ki je pokazala, da se neka-tere podružnice že prav pridno pripravljajo na olimpijado, se sklene: *novozvoljeni odbor se pooblašča, da začne s pripravami za olimpijado, da zbere število udeležencev gledalcev, obenem pa naj stopi v stik s podzvezami glede nastopa pri sportnih tekmah in eventuelnih pevskih nastopih.*

IV. Predlogi in pritožbe.

Predloge so poslale podružnice iz Prevalj, Ptuja in Celja. Pred-loge prvih dveh podružnic občni zbor zavrne, pač pa se osvoji predlog celjske podružnice: *vsako leto se naj organizira v kraju, kjer obstoji naša podružnica, zlet »Svobode« in tam naj nastopijo vsi odseki raznih podružnic, ki se zleta udeleže.*

V. Volitve.

Pri volitvah so bili izvoljeni:

a) v *ožji odbor*: Ciril Štukelj predsednik, Bogo Teplý 1. podpred-sednik, Niko Bricelj 2. podpredsednik, Ivan Vuk 1. tajnik, Angela Jev-nikarjeva 2. tajnica, Josip Moretti blagajnik; odborniki: dr. Celestin

Jelenc, Stane Likar, Julka Jurmanova, Rado Čeležnik, Ivan Skuk, Josip Šeško, Jurij Stanko in Franc Pinter (za »Prijetelja prirode«);

b) v *širši odbor*: Drago Jurač (Prevalje), Viktor Godnik (Celje), Martin Jeram (Jesenice), Ivan Breznik (Trbovlje), Jože Kosmos (Hrastnik), Štefan Presl (Maribor), Tanc Anton (Maribor), Franc Gabrijel (Ptuj), Anton Krištofek (Tržič), Josip Zupanc (Zabukovica), Slavko Dečman (Celje);

c) v *nadzorstvo*: Nace Mihevc, Cvetko Kristan, Polde Demšar, Anton Žagar (Javornik), Leopold Majdič (Trbovlje);

d) v *razsodišče*: Filip Uratnik, Ivan Mlinar, Franc Jernejčič.

VI. Slučajnosti.

S. predsednik poroča, da bi varaždinska »Sloboda« hotela pristopiti v našo zvezo. Novoizvoljeni odbor se pooblasti, da stopi s »Slobodo« v pogajanja in da se z njo domeni glede načina združitve. — S. Godnik apelira na vse navzoče delegate, naj posamezne podružnice stopijo v boj proti alkoholu.

Ob 16. uri je zaključil s. predsednik občni zbor in apelira še enkrat na vse delegate, naj: 1. posvetijo do novega leta vso skrb agitaciji za naš mesečnik, 2. naj se posvetujejo glede olimpijade in 3. naj dosežejo pri svojih podružnicah, da bodo redno obračunavale članarino; z rednim obračunavanjem se prihrani mnogo stroškov, časa in nepotrebnih pisarij.

CIRIL Štukelj l. r., t. č. predsednik.

BOGO TEPLY, zapisnikar.

Kulturno delo v mariborski »Svobodi«. Odkar se je naselila mariborska »Svoboda« v svoje nove društvene prostore na Slomškovem trgu št. 6., se je začelo v njej živahno kulturno delo. Zbrali so se v njej tudi mariborski marksistični intelektualci, ki so sklenili prirejati vsako sredo poučna predavanja iz vseh panog znanosti. Doslej so se vršila že štiri predavanja, in sicer: otvoritveno predavanje je imel 19. nov. s. Golouh, ki je v globoko zasnovanem govoru pojasnil zbranemu delavstvu politični in gospodarski razvoj Italije od l. 1860. do danes ter je zlasti nazorno pokazal, kako se je mogel razviti v Italiji fašizem. 26. nov. je predaval s. Teplý o razvoju obleke v raznih krajih in časih; predavanje, ki so se ga udeležile zlasti ženske, so pojasnjevale skiopitične slike. Tretje predavanje je bilo 3. decembra; to pot je nastopil s. dr. Žgeč, ki je obravnaval temo »Ali ima človek svobodno voljo ali ne«. Na podlagi konkretnih zgledov se je razvila o tem vprašanju zanimiva diskusija, ki je pokazala, da človek nima svobodne volje, marveč da je vsako njegovo dejanje determinirano že vnaprej po njegovem značaju in pa zunanjih okolščinah. Predavatelj se je dotaknil tudi vprašanja kazni, nato pa je pokazal, čemu trdi cerkev, da ima človek svobodno voljo. Dne 10. dec. je zopet nastopil s. Teplý, ki je govoril o »Današ-

njem gospodarskem sistemu«; navzoče delavstvo je pokazalo, da ga zlasti zanimajo prav taka vprašanja. — Na sporedu imamo še predavanja o zgodovini delavskega gibanja v Primorju, o početku in razvoju krščanstva, o povojni Nemčiji, Emilu Zolaju, spolnih boleznih, jetiki, higijeni itd. Vmes se bodo vršila seveda tudi predavanja s skiopitičnimi slikami. **Vse bližnje podružnice »Svobode« opozarjamo, da so naši predavatelji pripravljeni iti predavat tudi drugam; treba si je le priskrbeti od oblasti dovoljenje in nam pravočasno sporočiti, kakšno predavanje je zaželeno.**

Pri predavanju dr. Žgeča so prisotni delavci sprožili misel o organizaciji **filozofsko-socialnega seminarja**, ki bi ga naj obiskovala zlasti mladina. Odboru je bila poverjena naloga, da ta tečaj organizira, vodil ga bo pa dr. Žgeč, ki je priznan mariborski pedagog.

Imzed ostalih odsekov zlasti marljivo dela **pevski odsek**, ki ima precej članov in stalne tedenske vaje; nastopil je z uspehom na koncertu v Celju. — Novo-ustanovljeni **šahovski odsek** je priredil že turnir. — **Sportni odsek**, s katerim smo imeli v prejšnjih letih mnogo težav, se je reorganiziral in se izboljšuje. — Popolnoma pa je zamrl **dramatični odsek**, ker nimamo v Mariboru nobenega delavskega odra, ki bi na njem mogel nastopiti. Zato

pa tudi letos organiziramo delavske predstave v gledališču z močno znižano vstopnino. V letošnji sezoni je posetilo naše delavstvo uprizoritev Nušičeve komedije »Gospa ministrovka«.

Končno pozivamo vse mariborsko delavstvo, zlasti pa še »Svobodaše«, da se stalno udeležujejo naših prireditev, zlasti pa predavanj. Vedeti je treba, da je v izobrazbi največja moč in sila. — Talpa.

KNJIGE IN KNJIŽNICE

Ivan Cankar, Krpanova kobila. Hlapec Jernej in njegova pravica. Satirični in polemični spisi iz let 1907—1908 (enajsti zvezek zbranih spisov), založila Nova Založba.

Enajsti zvezek zbranih spisov Ivana Cankarja vsebuje njegovo, če ne splošno najlepše, pa za vse nas gotovo najboljšo in najpomembnejše delo. Bilo je že davno razprodano. Zato ga je hotela izdati Cankarjeva družba. Zal ji tega »Nova Založba« ni dovolila. Kajti to delo je izšlo sedaj v eni knjigi z drugimi spisi tako, da si ga radi previsoke cene ne bo mogel nabaviti marsikateri delavec, ki bi ga prav rad imel doma v svoji skromni knjižnici. Vendar naj si nabavi ta zvezek vsako, ki le more, zlasti pa naše knjižnice.

Ker knjiga vsebuje tudi druge za nas zelo važne Cankarjeve spise, kakor »Kako sem postal socialist«, predavanje »Slovensko ljudstvo in slovenska kultura«, volivne govore iz leta 1907., ko je kandidiral na socialdemokratski listi, dopisovanje s socialističnimi sodrugi itd. — skratka polno dokumentov iz časa, ko je bil Ivan Cankar ne samo simpatizer socialistične misli, temveč tudi aktivni član socialističnega političnega gibanja. Tedaj je Ivan Cankar dejal: »Kraljestvo zase je literatura, pritlikavo kraljestvo; pritlikavci se grabijo tam za lase, lové se s papirnimi meči; življenje stoji za plotom in se smeje... Ne v areni literature, v areni življenja sem stal!... Prej sem se ukvarjal vse preveč z literaturo in literati, zdaj pa se mi gabi ta zalega: na mesto literature je stopilo življenje, na mesto literatov — ljudjé.« Kaj porečejo naši čisti literati in kritiki k temu?!

Izidor Cankar pravilno pravi v uvodu te knjige:

»Ivan Cankar ni izdeloval literature zaradi literature, lepote zaradi lepote, »v areni življenja je stal; osnovna misel vsega njegovega dela in življenja je bila duševna čistost in politična svoboda slo-

venskega naroda, in da jo pomaga doseči, se tudi političnega dela in boja ni branil. A če se je imel politično udeleževati, ni mogel nikamor drugam nego v socialno demokracijo, ker je ta stranka bila najjasnejša v svojem programu in je obljubljala v boju za narodno osamosvojitvev Slovencev največ uspeha ter kazala največ sposobnosti, da narodnostno vprašanje reši.«

Izidor Cankar pojasnjuje posamezne politične spise in govore Ivana Cankarja v opombah tako, da bo vsakdo razumel ono dobo slov. življenja, početje posameznih strank in struj ter delo Ivana Cankarja.

Med drugim priobčuje pismo, v katerem govori Ivan Cankar tudi o organiziranju »narodnega delavstva«. Ivan Cankar je 11. oktobra 1907. zasmehljivo pisal:

»Rodoljubi organizirajo narodno delavstvo! V Trstu ga organizirajo, tam je planil iz črne skale studenec, ki poplavi kmalu vso prostrano domovino. O Martin Skočir, o zaslužni rodoljub, o zvezda hejslovanska, kako si vstal iz groba in kedaj? Strahoma strmim na tvoje delovanje in v duhu že gledam podobo prihodnosti: Regent se je spreobrnil in hodi po tržaških ulicah v sokolskem ornatu z ovenčano trobojnico v rokah; Petejan je iz same ponižnosti postal natakav v »Narodnem domu«, Jernejčič pa se je obesil, ker sta ga prehitela Regent in Petejan. (Menda vsakdo pozna te naše še živeče sodruge. Op. p.) Nova vojska narodnega delavstva je rešila Trst iz rok krutega sovraga, na piazza caserma pa stoji signor Mandich in kliče s dentorskim glasom: »Slovenia fara da se — evviva Ribariccio!...« Ljudstvo je navdušeno, celo v starem mestu; tam leži v črni luknji družina brezposelnega delavca in umira od lakote; ampak v poslednjem trenutku se vzdigne oče, nag okostnik in vzdigne roko: »Preden umrjemo, otroci, še enkrat: živijo Ribař, živijo Mandič!« Družina

zapoje »Slovenec sem« ter umrje v sladki zavest, da ji napiše »Edinost« genljiv nekrolog!..«

Dalje je priobčena Ivana Cankarja črtica »Lepa naša domovina«, imenitni »Kajetan Ogrizek«, predavanje »Slovensko ljudstvo in slovenska kultura«. To predavanje velja večinoma tudi še za današnje razmere. Naj bi ga vsakdo temeljito prebral, da se zave polno resnic iz slovenskega javnega življenja. Hkrati bo pa videl, kako so potvarjali in spačili Ivana Cankarja n. pr. ob odkritju spomenika na Vrhniki.

Kdor si misli kupiti kako knjigo za novo leto, naj kupi to! Mu bo spoznanje in uteha v teh časih. -elj.

Nekaj besed o književnih družbah.

Četrtna revija »Odmevi« prinaša razpravo o književnih družbah na Slovenskem v svoji tretji številki l. 1930. Alojzij Bolhar z Celja je tu zbral podatke o 12 slovenskih književnih družbah (1. Družba sv. Mohorja, Celje, 2. Slovenska Matica, Ljubljana, 3. Slovenska Šolska Matica, Ljubljana, 4. Goriška Matica, Gorica, 6. Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 7. Vodnikova družba, Ljubljana, 8. Belo-modra knjižnica, Ljubljana, 9. Književna družina »Luč«, Trst, 10. Mladinska Matica, Ljubljana, 11. Cankarjeva družba, Ljubljana in 12. Založba Modra Ptica, Ljubljana), prinaša o njih kratke sestavke in končno priobčuje za nje statistični pregled o njih delu, izdajah in članstvu za l. 1929. Končne številke te tabele kažejo: 12 družb je razdalo za članarino Din 478.— letno 52 rednih knjig na 7320 straneh 112.383 članom. (Pri članstvu manjka statistika za primorske družbe pod 4., 5. in 9.) Skupno je torej šlo 502.620 knjig med slovensko ljudstvo v rednih izdajah. Izredne izdaje so imele še 4 družbe, skupno 10 knjig na 1834 straneh. Največja in najstarejša družba je Mohorjeva, ki je bila ustanovljena l. 1860 in ima 53.405 članov. *Naša Cankarjeva družba je po številu knjig na 5. do 11. mestu, po številu strani na 9. mestu, po številu članstva na 4. mestu (od 9.), po številu razposlanih knjig na 4. mestu od devetih. Po starosti je pa na predzadnjem mestu.* To je torej lep uspeh, ki ga lahko beležimo! Danes obstoja pa še cela vrsta novih družb in skoro se bo

bati, da jih bo preveč. Vendar delavstvo, okleni se Cankarjeve družbe, ker edino ta je Tvoja, za Tebe in iz Tebe! -on-

Mednarodni kongres revolucionarnih pisateljev se je vršil novembra meseca v Harkovu, glavnem mestu Ukrajine. Prišli so pisatelji iz 23 držav. Francija je poslala Aragona in Sadoula, Japonska Kanagato, iz Amerike sta prišla Michael Gold in Groper, iz Nemčije Ludwig Renn, Becher, E. E. Kisch, Ana Seghers, Weiskopf in Ernst Glaeser. Prevladovali so seveda Rusi.

Glavna debata se je sukala okrog vprašanja o proletarski literaturi. Seveda se ni debatiralo o svetovnem naziranju, o osnovnih pojmihi itd., temveč predvsem o kvaliteti te literature. Tu sta se izcimili dve struji: ultralevičarska je trdila, da moreta prol. literatura in kultura nastati le iz revolucionarnih delavcev, iz delavskih dopisnikov, iz kratkih prol. zgodb in iz romanov, ki jih spišejo sami delavci. Ta struja presoja vsako literarno delo po tem, kateri družabni plasti pripada njegov avtor.

Druga, večinska struja pa postavlja v ospredje vprašanje: Kako je delo. Dokazala je, da mnogo delavcev piše popolnoma v malomeščanskem, starinskem slogu. Glavna je kakovost vsakega dela in namen, izražen v njem. Trebalo bi navezati stike z onimi meščansko-radikalnimi pisatelji, ki danes po vseh deželah tavajo v resignaciji sami zase, skregani z meščanskim svetom in brez stikov s proletarskim.

Teoretik ruskih proletarskih pisateljev Averbah je izjavil v svojem končnem govoru, da je prvo svetovno naziranje marksizma, da pa mora biti literarno delo tudi po slogu, dejanju in vsem na višku in ne pred tem, kar je ustvarila že literatura prejšnjih časov.

Dolge so bile diskusije o obliki literarnih del. Splošno je bilo nagnenje proti psihološkemu romanu in želja po povratku k onim oblikam, ki omogočajo, da je vse dejanje romana zajeto po marksistični misli. V tej smeri se razvija tudi sodobna ruska literatura: ni poudarka v besedah, v frazah, v filozofiranju »junakov«, temveč dejanje samo govori jasen smisel in duhu marksizma.

Mr. ph. Jože Žabkar, lekarnar na Jesenicah

je tudi letos poklonil pet edicij (20 knjig) Cankarjeve družbe in tri edicije Umetniške Matice revnim, a izobrazbe željnim jeseniškim delavskim družinam.

Njegovo vzgledno dejanje je edinstveno in se mu vsi obdarovani zanj iskreno zahvaljujejo.

DELAVSKA PESEM IN GLASBA

Koncert orkestra »Zarje« v Ljubljani.

Človeški duh in srce potrebuje ta svoje razvedrilo, za svoje poplemenitnje in ublaženje poleg vsega drugega, tudi glasbe, torej petja in godbe. Radi tega goje vsepovsod, kjer žive ljudje, ki niso svojih čustev že uničili, i prvo i drugo. In v polni meri goji to delavstvo, ki daje z glasbo duška in izraza svojemu zadovoljstvu in nezadovoljstvu, svojemu veselju in žalosti. O vokalni glasbi smo v našem listu govorili že dovolj. Saj smo si nedavno celo ustvarili svojo lastno pevsko podzvezo, ki bo gojila lepo in blago petje. Precej manj pa smo obravnavali instrumentalno glasbo, ki jo lahko delimo v glavnem v glasbo pihal (tkzv. godbe) in glasbo godal (orkestri).

Pri nas na Slovenskem imamo že daljšo dobo nekaj godb, ki so delavske in bi take tudi morale ostati. Nekaj jih je bolj tradicionalnih in sicer rudarske godbe iz Idrije, Zagorja in Trbovelj, nekaj jih je pa novejšega datuma, nastalih po potrebi, kot kovinarska na Jesenicah, železničarska v Mariboru in železničarska oz. sedaj splošno delavska godba »Zarja« v Ljubljani. Te godbe na pihala so primerne predvsem za prosto naravo, za prireditve, za pohode, za manifestacije in pod., koncertne svrhe baš ne morejo vršiti v polni meri razen tkzv. prome-nadnih in drugih koncertov pod milim nebom. Te godbe so bolj za akcije tako nekako kot je pravil Napoleon: »Zmagali smo in z nami je zmagala Marseljeza!«

Koncertno zborovsko glasbo nam pa nudjo vse bolj godala — ki jih v zborih nazivamo navadno orkestri. Od teh mi je znan — poleg tamburaških zborov, ki spadajo na zopet drugam — le orkester »Zarje«. Seveda je pri orkestrih tudi cela vrsta pihal in tolkal poleg godal — vendar opredelitev bodi taka.

Ljubljana je — žal vedno — tudi tu bila dolgo na zadnjem mestu. Imeli smo sicer že pred vojno — tamburaški zbor »Vzajemnost« pod vodstvom pok. sodruga Lehpamerja, po vojni se je ta zbor preselil k »Svobodi« na Glincah, kjer je pa tudi polagoma zaspal — ali delavske godbe in celo orkestra nismo imeli! Šele

pred nekaj leti so se začeli gibati Moščani in so sestavili delavsko godbo, ki jo ima pri nas že skoro vsako gasilsko društvo ali pa so jo imeli preje »vetrajnarji«, nato so se pa naši vrli železničarji poprijeli akcije in **Delavsko glasbeno društvo »Zarja«** deluje že dve leti pod vodstvom sodr. Dolinarja v čast delavstva Ljubljane.

In ostalo ni le pri godbi na pihala. Sodrug Danilo Bučar, znani pevec kpletov, je zbral krog sebe celo vrsto delavcev, ki so ustanovili »Zarji« tudi orkester 32 mož. In ta orkester je — ako izvzamemo večer ob prihodu De Brouquera v Ljubljano in pa Kabaretni večer »Zarje« — imel 24. novembra ob 8. uri v Delavski zbornici prvi večji javni nastop — svoj prvi koncert, ki so ga od-dajali tudi po radju.

Ljudski koncert, ki se je vršil s sodelovanjem gđc. Anite Mezetove (sopran) in g. Toneta Petrovčiča (bariton) je obsegal devet točk: štiri orkester, dve Petrovčič, tri Mezetova. Ne bom se spuščal v glasbene ocene, vendar lahko rečem eno: Dasi je orkester šibek, dasi je mlad in so njega člani delavci (povdarjam!), je odigral svoj spored v popolno zadovoljstvo navzočih. I Michiels i Grieg, Rossini i Schubert so ugajali. Tudi Petrovčič (Parma, Poslednja noč in Savin, Poroka) ter Mezetova (Dev, Kanglica, ter Pavčičevi Pastirica in Uspavanka) sta storila svojo dolžnost. Ugajala je zlasti zadnja Pavčičeva pesem. Navzoči niso štedili z zasluženim priznanjem. In kakor so sodelujoči storili svojo dolžnost in zadovoljili — kar je glavno — občinstvo, tako te dolžnosti — žal, ni storilo ljubljansko delavstvo.

Dvorana Delavske zbornice ni bila napolnjena niti do polovice. Naj bo, kakor hoče — dan in datum napačen oz. slab — ljudski koncert delavskega orkestra se mora vršiti pri cenah Din 4.— do Din 12.— pred polno dvorano. Tu je rak-rana vsega. Ako imaš igralce, pa poslušalcev nimaš. Tu je treba pričeti z vzgojo in izobrazbo. Ne čakati tega od drugod, ne misliti, da pride vse samo po sebi. Ako se delavec ne bo spoštoval sam, ga drugi gotovo ne bodo. Ako

sam ne boš cenil svojih zmožnosti in svojega znanja, te drugi ne bodo. Le toliko bo delavec spoštovan in cenjen, kolikor se bo cenil sam, kolikor bo pokazal, da ima sam zaupanje vase in samozavest! S tem na dan in vse bo drugače. —on—

25 letnica Delavskega pevskega zborra »Jednakost« v Zagrebu. V soboto, dne 9. novembra 1930, je proslavilo Radniško pjevačko društvo »Jednakost« v Zagrebu svojo 25 letnico Početki tega pevskega društva segajo že v leto 1888, ko se je cela vrsta zagrebških delavcev odločila, da se nauče Scheuev zbor »Pesem dela«. Prvi pevovodja je bil sodrug Edvard Bartol, ki je vezbal zbor s pomočjo citer. Sledil mu je goslač Narodnega kazališta Banda. Kmalu je dospel na to mesto znani komponist-delavec sodrug Ignac Auer. Danes je dirigent zbora Krnic. Predsedoval je zboru dolgo sodrug Josip Jahlin in nato s. Ivan Topol. Danes mu predseduje sodr. prof. Maksimilijan Fišer. Društvo je pa moralo delovati nelegalno 17 let, šele leta 1905 so mu oblasti potrdile pravila; preje jih niso hotele. Proslava v polni dvorani zagrebškega Glasbenega zavoda je začela s petjem »Himne Jednakosti« od Krnica. Nato so sledile pesmi Rožanca, Prelovca, Rive, Gotovca in Uthmana. Med pavzo so bili govori ss. Jahlina, Topola in Škrinjara, ki je že 31 let delaven v »Jednakosti«. V imenu Zveze delavskih pevskih društev je pozdravil s. Močnik iz Maribora, v imenu grafičarjev pa s. E. Štark. Po pavzi so predvajali glasbeno sliko za moški zbor in orkester J. B. Krnica: Heroji drugarstva»,

ki kaže sliko iz rudarskega življenja. V rovu so zasuti rudarji. Njihovi tovariši zvedo o tem in jih z nadčloveškimi silami rešujejo in rešijo. Žene in otroci ponesrečenih, ki so preje žalovali in trepetali, se sedaj radostno zahvaljujejo junškim sodrugom — herojem dela. — Koncert kakor vsa proslava so dobro uspeli. Zagrebškim sodrugom čestitke. —on—

Mariborski peki v Ormožu.

Pevski odsek pekov je priredil v soboto, dne 4. oktobra, v dvorani gostilne Skorčič pevski večer. Bila je nekaka poskušnja za deželo, kjer vlada po navadi antipatija napram delavskim pevskim zborom. Vendar je pevski koncert potekel v splošno začudenje nad vsako pričakovanje sijajno, kajti dvorana za podeželske razmere zelo obširna, je bila natlačeno polna občinstva. Bil pa je spored pesmi skrbno pripravljen in naštudiran.

Pevci so zapeli dvanajst pesmi, med temi nekaj narodnih, 2 delavska zbora (Ob zori in Slava delu), ostali program pa so tvorile umetne pesmi. Gotovo je mesto Ormož prvič slišalo proletarske pesmi, ki pa so tudi vzbujale posebno pozornost ter žele obilo pohvale. Med vsemi sta najbolj ugajala zbora »Cigani«, hrvatska narodna in »Mornar«, ki ju je pevski zbor moral ponoviti.

V splošnem je vladalo prepričanje, da je pevski zbor pekov v Ormožu dosegel popoln moralen uspeh, ki bo Ormožancem in pevcem ostal še dolgo v prijetnem spominu.

Proletarec-pevec, Ti si tisti, ki orješ ledino kulture med širši narod. R.

DRAMATIČNA PODZVEZA

Maksim Gorki: Na dnu.

Menda je malo odrov svetovnega slovesa, ki bi ne bili vprizorili Gorkega drame: Na dnu. In menda tej drami še dolgo ni sojen počitek — vsaj tako dolgo ne, dokler ne bo človeška družba odpravila »dna«. Sodeč po razmerah, ki danes vladajo, moremo sklepati dvoje: ali smo tik pred odpravo »dna« ali pa se še enkrat vračamo nazaj, v dobo reakcije, ki je gojiteljica »dna«. Maksim Gorki je napisal to dramo v dobi, ko ni bil še ideološki tako dozorel, kakor je danes, ko je upal, da se bo družba dala rešiti po nekoliko modificiranih potih čistega krščan-

stva. Zato je hotel človeku zgolj pokazati »dno«, da bi ta premišljeval, sklepal in se — spreobrnil. Trkal je na srce človeka... ki se ni odprlo, ker ni usmiljenje bilo še nikdar tako močno kakor egoizem, kakor individualizem. Usmiljenju je sojeno živeti nekoliko trenutkov — individualizem pa je večer spremljevalec današnjega vladajočega človeka, je alfa in omega vsega njegovega bistva. Zato ni nič čudnega, če usmiljenje in lepe deklamacije o človekoljubju pomenijo kvečjemu ornament k vsakdanji miselnosti današnje družbe. Zato je Gorkega »Dno« moglo ganiti na sto in sto tisoče gledal-

cev, moglo je morebiti nekaterim pokazati nova pota — ni pa moglo zmagati. Vsekakor pa je dokument družbe, prepone z individualistično miselnostjo, je dokument dobe, v kateri živimo, dokument kateregakoli kraja na zemeljski obli... »Dno« ne rešuje usode posameznika, se ne bavi z njegovo osebno bolelstjo, ga njegova osebna radost ne zanima... »Dno« se je ukradlo med najbednejše, med milijone in milijone, ki so kdaj kaj bili ali ki so vsaj kdaj upali, da bodo kdaj kaj postali... Prislulnil je utripanju njihovega srca, joku njihovega hrepenenja, neugasljivemu žarku vere obupa, da še ni vsega konec... prislulnil je, kakor da je živel sam v njih, kakor, da jim je ukradel najskritejšo misel, najgloblje zakopano hrepenenje, brezprimer-no lepo in nesebično ljubezen do sodrugov in in sotrpinov, odeto v plašč ostro obrobline in grde surovosti... In tako se je zgodilo, da je Maksim pozabil na svojo nalogo (ki si jo je sam dal!) in se potopil v ljubezni do vseh tistih bednikov, ki so ga rodili, ki so ga oblikovali v svojega mogočnega glasnika... Tako se je zgodilo, da je pozabil, komu govori, da je zaživel z njimi še enkrat svoje lastno življenje, da je z njimi hrepenече zajokal, da je z njimi zapel:

»Solnce vzhaja in zahaja,

v ječi moji je temno...«

da se je z njim vred napil, da bi v vinu potopil vso grenko, bolešno resnico... da se je z njimi zagnal v življenje z vso silo svoje ljubezni, z vsem žarom svoje-ga hotenja...

Srečamo ga po vrsti v vseh teh ljudeh »dna«. Pokazal nam je svojih sto obrazov, zakaj iz njega govori množica.

Tako je postala ta drama podstava vsej ideološki zavestni proletarski literaturi, zakaj kljub vsemu se v njej očituje duh upornosti, duh hotenja iz podstave dvigniti osi tega sveta in prenesti ju nekam drugam. Nič za to, če še ni docela določeno povedano, kako moramo hoditi, da bomo prišli do cilja... Iskarnje... Kakor je iskal Gorki, dokler je našel. Zato v njej sto obrazov, zato v njej toliko bisernih misli, toliko ženialnih utrinkov... Hočem poudariti le, da n. pr. Tolstoj, ki je tudi risal — včasih — »dno«, vršil neko povsem drugo nalogo, nego Gorki... Pomislimo samo na »Moč teme!« »Na dnu« očituje že jasno pisateljevo zavest, da obstoje v človeški družbi — razredi, medtem, ko skuša Tolstoj pokazati povsod le dobro in zlo v — človeku, neko pogreto krščansko ideologijo, ki bi naj rešila svet... »Na dnu« pa skuša vzbuditi vero, »da« je neke »pravična zemlja« (Cankar: »Hlapec Jernej«...), ki je tisti one ni našel

in se je obesil... a iz vsega sledi, da mora ta zemlja vendarle neke biti, čeprav je današnje zemljepisne karte ne kažejo! Iskatelj »pravične zemlje« se je obesil zavoljo — zemljepisne karte... Ali pa tisti drugi človek z »dna«, ki propagira misel, naj bi nihče več ne delal... Kdor um ne misli, bo razumel, da pomeni to — napoved boja stanju, kakršno je danes, stanju, ki ustvarja »dno«.

Drama »Na dnu« je mogočna obtožba današnje družbe: Vasilisa postane žena Kostiljova zaradi denarja... Baron pade na »dno« zaradi denarja, akter se potopi in naposled obesi zavoljo — denarja, kajti kapitalizmu ni nič na tem, če umirajo ljudje zavoljo strupov, ki jih ta po vseh oglih prodaja... gre zgolj za denar. Isto je z Bubnovom! Ali ne stigmatizira vsa današnja miselnost vladajoče družbe sistematičnega zastrupljanja človeštva — kot pošteno obrt? — Nasproti vsem drugim stoji ključavničar Klešč, ki »pošteno dela« in prav tako — propade...

Ali ne zveni iz vse drame Gorkega mogočen krik: V tej, v takšni družbi je prepored človeka nemogoč... Ustvarite novo družbo!!

V »Sovragih« pa je Gorki povedal — kdo bo novo družbo ustvaril... in se ni zmotil... Zgodovina mu je že dala prav.

Delavski razred, ki je ustvaril vse, prav vse, kar imenujemo civilizacijo in kulturo, je naposled vzel usodo človeštva v svoje roke... Danes oblikuje novo — družbo. »Na dnu« nam tega še ni povedala. Bilo je pač na početku... Na početku je bila — vedno! — beseda... a bila je to pot mogočna beseda...

*

Delavski oder »Svoboda« v Ljubljani, ki je v nedeljo, 7. decembra 1930. v dvorani »Delavske zbornice« vprizoril »Na dnu«, je izvršil veliko kulturno delo — zakaj ni vseeno, če vprizori n. pr. Narodno gledališče v Ljubljani »Na dnu« ali če vprizori to dramo naš oder. Mogoče je bila ta prispejoda sploh zelo slaba, ker tam igrajo ljudje, ki jim je igranje poklic, ljudje, ki morejo le težko z vsem svojim bitjem, z vso svojo ljubeznijo doumeti, za kaj gre pri tej ali pri kakšni narodni dramati. Doumeli bodo pač stvar z intelektom, dali jo bodo bravurozno, rutinirano — toda ne tako, kakor jo je napisal Gorki, medtem, ko jo bodo naši ljudje, ki so prežeti z vero v zgodovinsko poslanstvo delavskega razreda, dali malo manj »poulično«, mogoče nekoliko manj bravurozno in rutinirano, zato pa tako — prav tako, kakor je je Gorki napisal. Včasih je pač potrebna pri kakšnem delu tudi ideologija, mogoče ideološki fanatizem, fanatična vera...

Kulturno delo, sem rekel! Kulturno delo, ker je delavec-igralec vzel v svoje žuljave roke delavca-pisatelja...

*

Režiral je s. F. Petrč.

Že lani sem poudaril, da je mogoče Delavski oder v s. Petretu našel ideološkega režiserja nove — kolektivne režije. Spomnimo se nekoliko n. pr. »Vstajenja«. Katjuša je bila biser v igri... tudi drugih ni bilo mogoče zametavati, a vendar je bila Katjuša daleč nad vsemi... Bila je »zvezda«. V »... dnu« nismo videli nobene »zvezde«. Zdi se mi, kakor da je režiser potegnil črto in rekel: Do tu in nič več dalje in vsi do tu! To je tudi tisto, kar mi daje pravico trditi: ta vprizoritev je bila veliko kulturno delo.

Bistvena poteza režije: kolektivnost na prvi in strog realizem na drugi strani. Že pri Gogoljevi »Ženitvi« sem opozoril na strog realizem, ki je, kolikor je bilo pač mogoče, izključil karikiranje. Rad priznam, da je tudi meja med realizmom in karikiranjem na eni oziroma konstruktivizmom na drugi strani močno odvisna od povsem individualne presoje gledalca, a do neke meje je vendar moči precej objektivno in zanesljivo določiti to mejo. Menim, da se ne motim, če trdim, da je režiji uspelo obvarovati mejo realizma.

Na rovaš režije gre menda nekoliko nedosleden tempo, ki je prvi akt močno kvaril.

Prav tako pa moramo vpisati v dobro režiji naravnost sijajno izvedene scene nastopa množic.

Tudi enotnost izgovorjave in kolikor toliko splošno čisto izgovarjanje je zasluga režije.

*

Igralci so storili svojo dolžnost do skrajnosti. Zato se mi zdi nekako neumestno poudarjati prav posebe kakšno vlogo. Le v splošnem naj pripomnim, da se prirojen talent ne da primerjati z uspehi manj talentiranih igralcev. Tem večja zasluga i teh slednjih i režiserja, če mu je kljub vsemu uspelo dvigniti tudi le-te skoraj do skupnega visokega nivoja igre.

Omenim naj le, da so se moški v splošnem bolje odrezali nego ženske.

In še nekaj bi rad povedal, nekaj, kar me je malce neprijetno dirnilo. To je: doživljanje ali tudi le »doživljanje« nekaterih izmed sodelujočih na odru. Igralec mora vlogo doživeti in jo v sebi preživeti — a ne na odru, mogoče doma med štirimi stenami, mogoče v tihi noči ali kjerkoli, le ne na odru, ko igra...

Laž je namreč vse besedičenje o doživljanju. Ko mi umre mati, doživim silno žalost, a pozneje se tisti prvi vtisk ne da nikdar več ponoviti! To je izključeno — ker vsako stvar je moči pač samo enkrat doživeti. Igralcu je potrebno nekaj povsem drugega: potreben mu je spomin na notranje doživetje tistega trenutka, potreben mu je spomin na zunanje očitovanje tistega notranjega, tistega tedanjega doživetja — in potrebna mu je absolutna kontrola nad samim seboj. Ne doživljati! Igrati, in igrati tako, da gledalec — doživlja... To je zmaga igralca! Kdor pa sam zase na odru »doživlja«, vzbuja prepogostokrat smeh in popolno »nedoživljanje« gledalca, torej svoj poraz in poraz drame...

*

Kakor rečeno: bili so dobri vsi, bili pa so naravnost frapantno izklesani in v detajle izdelani pijanci v 4. aktu. Človek bi moral iskati dlako v jajcu, če bi hotel negativno govoriti o tem aktu.

*

Mogoče je režiser napravil kakšno majhno nanako pri zasedbi kakšne vloge. O tem naj premissluje sam. Kar sem videl jaz, ni moglo niti njemu...

*

Inscenacija.

Ni mi bila po godu. V Varaždinu nekoliko bolja. Ali realizem — ali pa samo nakazati. Srednje poti ni! Ubija iluzijo o resničnem.

Razsvetljava: premočna.

Kostumi: primerni.

Maske: prepogrobo (mogoče zavoljo preostre luči).

Paenze niso bile predolge.

*

Obisk je bil dober. Vsaj enkrat!

*

Trdo verujem, da je »Na dnu« prva stopnica k uresničenju našega stalnega novega delavskega in ideološkega gledališča, trdno verujem, da je delavstvo gradbo svoje lastne in bodoče vsečloveške kulture vzelo v svoje lastne roke.

-ok.

Op. ured.: O uprizoritvi drame »Na dnu« v Varaždinu in Ljubljani so priobčili pohvalne kritike razni zagrebški in ljubljanski listi, med njimi tudi »Jutro« in »Jugoslovan«.

DELAVSKI SPORT

Delavske sportne organizacije v Dravski banovini v l. 1930.

Delavstvo je imelo v l. 1930 v Dravski banovini sledeče sportne organizacije:

a) Nogomet:

1. SK »Svoboda« v Ljubljani. Kljub trenotnemu pomanjkanju dobrih moči je dosegel v jesenskem prvenstvu LNP III. mesto ljubljanskega I. razreda.

2. SK Natakav v Ljubljani. Napreduje počasi, a vztrajno.

3. DSK »Svoboda«, Vič pri Ljubljani. Napreduje vztrajno, ustanovljen v l. 1930.

4. SK »Svoboda«, Jesenice. Napreduje lepo in vztrajno.

5. SK Amateur, Trbovlje. Prvak Trbovelj. Resen tekmeč za prvenstvo celjskega okrožja LNP.

6. SK Dobrna, Trbovlje. Napreduje prav lepo. Na 3. mestu Trbovelj.

7. SK Retje, Retje-Trbovlje. Dosega kljub ustanovitvi v l. 1930 lepe uspehe.

8. SK Hrastnik, Hrastnik. Prvak Hrastnika in tekmeč trboveljskim klubom.

9. SK Rudar, Hrastnik. Napreduje lepo. Ustanovljen l. 1930.

10. SK Olimp, Gaberje pri Celju. Dela zelo uspešno. Resen pretendent za prvaka Celja.

11. SK Svoboda, Maribor. Premagala krizo v l. 1930. Napredek zelo lep.

Razredno nezavedni so še delavski klubi SK Grafika, Ljubljana; ŽSK Hermes, Ljubljana in SK Železničar, Maribor.

b) Hazena:

1. SK »Svoboda«, Jesenice. Lepo napreduje.

2. SK Amater, Trbovlje. Ne poroča o delu.

c) Lahka atletika:

1. DSK »Svoboda«, Vič. Uspešno se udeležuje lahkoatletskih prireditiv.

2. SK Olimp, Gaberje pri Celju. Goji uspešno lahko atletiko.

3. SK Svoboda, Maribor. Ima dobre lahke atlete že od nekdaj.

4. »Svoboda«, podružnica Studenci pri Mariboru. Uspešno goji lahko atletiko.

č) Kolesarjenje:

Kolesarska društva in kolesarske odseke »Svobode« združuje Osrednja delavska kolesarska zveza v Mariboru, ki bo o številu in stanju svojih podružnic poročala sama.

d) Smučanje:

1. SK »Svoboda«, Jesenice. Cela vrsta dobrih smučarjev.
2.—5. Glej pod e).

e) Planinstvo:

1. »Prijatelji Prirode«, podružnica Ljubljana. Ima smučarski in fotoamaterski odsek.

2. »Prijatelji Prirode«, podružnica Trbovlje.

3. »Prijatelji Prirode«, podružnica Hrastnik.

4. »Prijatelji Prirode«, podružnica Maribor. Ima smučarski, izletniški in fotoamaterski odsek.

f) Taborenje — mladina:

1. Detoljub, Maribor. Deluje uspešno z vzgojo mladine, izletništvom itd.

2. Zveza del. žena in deklet, Ljubljana. Mladinski odsek. Priredil taborenje v Mostcu.

3. Zveza del. žena in deklet, Jesenice. Uspešno prireja vzgojna predavanja za mladino, čajanke, otroške igre, izlete in podobno.

g) Šah:

Nimamo poročil, dasi obstojajo oz. so obstojali pri nas ti odseki.

h) Težka atletika:

Gojila se je, poročil ni.

Torej: tu imamo celo vrsto delavskih sportnih organizacij: 11 nogometnih klubov, 2 hazenska odseka, 4 lahkoatletične, 5 smučarskih, 4 turistične, 3 mladinske. Delavska sportna zveza naj se zavzame za teh 29 sportnih organizacij in jim bo vodnik.

Vse naše organizacije pa pozivam, da pošljejo uredništvu popravke oz. dodatke k temu pregledu, da bo točen.

Cv. K.

Iz delavskega sportnega gibanja v Jugoslaviji

Ljubljana: 16. 11.: Svoboda : Jadran 4 : 0 (0 : 0). Pokalna tekma!

1. 12.: Železničar (Maribor) : Primorje 3 : 2 (1 : 2). Finale pokalnih tekem! Ljubljana, repr. II. razreda : Amater (Trbovlje) 6 : 0 (2 : 0).

30. 11.: Primorje komb. : Grafika 6 : 0 (2 : 0).

Jesenice: 16. 11.: Svoboda, old boys :
Bratstvo old boys 2 : 1.

Svoboda I. : Bratstvo I. 2 : 7.

Trbovlje: 16. 11.: Železničar (Maribor) : Amater 2 : 0 (1 : 0).

30. 11. in 1. 12.: Športni dan SK Dobrene. Glej posebno poročilo.

Celje: 16. 11.: Atletiki : Olimp 1 : 1 (0 : 0). Pokal!

30. 11.: Atletiki : Olimp 4 : 1. Prijateljska tekma!

Maribor: 16. 11.: Železničar : Maribor 2 : 0 (1 : 0).

23. 11.: Maribor : Železničar 4 : 4 (0 : 1, 3 : 3).

Zagreb: 16. 11.: Slavija : Tipografija 3 : 0 (2 : 0).

Maksimir : Pekarski 3 : 1 (0 : 1).

23. 11.: Policijski ŠK : Meteor 3 : 0.

Gradjanski : Grafičar 2 : 0.

Železničar : Šparta 3 : 0.

30. 11.: Concordia : Železničar 1 : 0.

Sokol : Grafičar 1 : 0.

7. 12.: Viktorja : Grafičar 5 : 0 (2:0).

Hask : Željezničar 6 : 4 (4 : 3).

Osijek: 23. 11.: Grafičar : Olimpija 1 : 0.

Novi Sad: 23. 11.: Nak : Železničar 4 : 4.

30. 11.: Vasas (Budimpešta) : Radnički 4 : 2 (1 : 1).

Vel. Kikinda: 23. 11.: Radnički : Kosovo 2 : 1 (1 : 0).

30. 11.: Radnički : Jugosloven 3 : 3 (1 : 1).

Beograd: 16. 11.: Zašk : Železničar 4 : 2.

Borac : Voždovački 5 : 0.

23. 11.: Borac : Trg. omladina (Zemun) 4 : 3 (3 : 3).

7. 12.: Železničar : Gradanski 3 : 0 (0 : 0).

Banja Luka: 21. 11.: Proleter (Teslić) : Krajišnik 1 : 4.

Kolinska

TVORNICA

CIKORIJE

Prava KOLINSKA CIKORIJA.

Opozorilo upravnništva

Novoletno številko smo poslali mnogo ljudem na ogled. Vsem smo priložili položnice. Morda bo kdo pomotoma dobil dve številki. Naj z drugo pridobi še enega naročnika.

Vse dosedanje naročnike prosimo, da številko pokažejo prijateljem in znancem in da dobé vsaj po enega naročnika. Naročnino naj pošljejo po priloženi položnici.

Vse, ki smo jim poslali revijo na ogled, prosimo, da takoj plačajo naročnino po položnici, če jim bo časopis ugajal. Naj ne odlašajo! Kdor se ne misli naročiti, naj številko vrne. Za naročnika bomo smatrali vsakega, ki ne bo vrnil lista.

V Litiiji se lahko plačuje naročnina tudi pri Antonu Lebnu, poslovodji Konzumnega društva za Slovenijo.

Z Jesenic smo prejeli za izgubljeno stavo 24 Din tiskovnega sklada. Če bo še kdo kaj stavil, naj stavi vedno v korist »Svobode«. Drugi tiskovni sklad objavimo prihodnjic.

Uprava »Svobode«.

Knjigarna Kleinmayr & Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16. Telefon šte. 31-33

najstarejša
v Jugoslaviji, priporoča
svojo bogato zalogo strokovnih in
zabavnih knjig v vseh jezikih, kakor tudi muzikalij za
petje, klavir in druge instrumente. Knjige in časopise,
v zalogi se ne nahajajoče, dobavlja iz
inozemstva v najkrajšem
času.

Delavskim knjižnicam nudi pri večjem naročilu znaten popust.

Razmnoževalne aparate: **Original Opalograph**, naj-
boljši razmnoževalec posebno za note, risbe i. t. d.
Jamčim za brezhibno delovanje.

Pisarniške potrebščine, strojepisni, oglejni, indigo, sesalni
papir. Zvitki za računske stroje in blagajne.

Pisalni stroji: **Stoewer veliki in srednji, Under-
wood**. Rabljeni, dobroohranjeni stroji.

Lastna specialna popravilnica za pisalne, računske in
šivalne stroje!

Točna postrežba! **Cene nizke!** Cenike brezplačno!

LUD. BARAGA - LJUBLJANA

Šelenburgova ulica 6. Telefon šte. 2980.

Splošno kreditno društvo

r. z. z. o. z.

v Ljubljani, Miklošičeva cesta št. 13

sprejema hranilne vloge od 1 Din naprej
in obrestuje najugodneje.

V načelstvu in nadzorstvu zgolj zastopniki
strokovnih in gospodarskih organizacij.

Zadružna založba

v Ljubljani

Miklošičeva cesta 13

priporoča svojo bogato za-
logo knjig, zlasti: Železno
peto, Golgota, Povesti L.
Kuharja, Idejne predhodnike
socializma, Karl Marx, V
Ameriko, O zgodovini del.
gibanja na Slovenskem.

Knjigoveznica

Ljudske tiskarne

veže knjige, brošu-
re, koledarje itd.
po najnižji ceni.

Zadružna banka

v Ljubljani, Miklošičeva c. 13

se priporoča za vse
denarne posle (devize,
valute) za vsa denarna
nakazila v tujino, za
naložbe gotovine, za
nakup in prodajo vred-
nostnih papirjev, srečk
— — itd. itd. — —

Najboljši in najcenejši slovenski mesečnik je delavska kulturna revija

„SVOBODA“

Letna naročnina stane komaj Din 36—, letno izide 12 števil z obse-
gom po približno 32 strani in z najraznovrstnejšo zanimivo vsebino.
Tekmujte v nabiranju naročnikov!

Slovenska Narodna Podporna Jednota

največja slovenska gospodarska in dobrodelna zadruga v

Severni Ameriki.

*Najboljša zavarovalnica za življenje, za bolezen, po-
škodbe itd. — Posluje v Zedinjenih državah, Kanadi
in Mehiki. — Ima približno 63.000 članov v obeh oddel-
kih in blizu 650 podružnic po raznih krajih Amerike.*

■ **Premoženje nad 4,000.000 dolarjev.** ■

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

Glavni urad S. N. P. J., 2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill